

EEEH Dergi

Eşit, Erişilebilir, Engelsiz Hayat

Sayı: 70

Aralık 2019

Editör: Meral Sözen.

Yazım Denetimi: Gülcan Altun, Canan Çam Yücel.

Web Sorumlusu: Can Deniz Balkaya, Ramazan Derin.

Web Teknik Destek: Uğur Gürbüz.

Sosyal Medya Sorumlusu: Dilek Başar Açlan.

Yayınlayan: Engelsiz Erişim Derneği.

İletişim Bilgileri:

Web: <http://eeeh.engelsizerisim.com>

E-posta: eeehdergi@engelsizerisim.com

Facebook: www.facebook.com/eeehdergi

Twitter: www.twitter.com/eeehdergi

Youtube: www.youtube.com/channel/UCYxPXyFBI1mOlsPKTcuFafw

İçindekiler

İçindekiler	3
Editörden	1
SÖZDE ERİŞİLEBİLİRLİK ÇÖZÜMLERİ.....	4
DOKÜNSAL MATERYAL ATÖLYESİ/KÜTÜPHANESİ PROJESİ-HARİTA/KROKİ ATÖLYELERİ.....	6
MERKATÖR PROJEKSİYONU ÇERÇEVESİNDE SAĞLAMCI İDEOLOJİ'YE BİR BAKIŞ	13
SAKATLIK: YENİ BİR TARİH 2. BÖLÜM: MUCİZE TEDAVİLER	16
BAŞKALARININ GÖZLERİ SENİN AYNAN OLMASIN	27
KENDİ SINIRINI ÇİZ VE ONU KORU.....	34
HAREKET ETME İHTİYACI	40
DANİMARKALI KIZ.....	43
SEKSENLER, BETİMLEMENİN BAŞKA YÜZÜ	47
6. BEYAZ BASTON VE ERİŞİLEBİLİRLİK FESTİVALİNDEN İZLENİMLER 2	52

Editörden

2019'un son sayısından merhaba sevgili okurlar.

Acısıyla tatlısıyla bir yılı daha hep birlikte geride bırakıyoruz. Eski yıla veda etmenin hüznü ve yeni bir yılı karşılamanın coşkusu EEEH Dergi ekibine de yansımış olacak ki, hem dönüp geçmişe baktığımız hem de geleceğe temennilerimizi bıraktığımız bir sayıyla karşınızdayız. Umuyoruz ki yeni sayımızı okuyunca sizler de aynı heyecanı duyacaksınız. Her bir yazının altında yer alan yorum bölümünden görüşlerinizi bizlerle paylaşabilirsiniz.

Önceki yıllarda olduğu gibi bu yılın Aralık sayısında da yazmadan edemediğimiz bir konu var: 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde yapılanlar. Bizler erişilebilirliğin bir hak olduğunu ısrarla vurgularken, engellilere sundukları hizmetlerle gösteriş yapanlar da var. Sevgi Mart bu ayki yazısında "Dostlar alışverişte görsün." zihniyetiyle yapılan ve lütuf gibi sunulan erişilebilirlik düzenlemelerinden bahsediyor.

Erişilebilirlik konusuna haritaların erişilebilirliği ile devam ediyoruz. Canan Çam Yücel, Elif Nur Aybaş'la birlikte hazırladığı enfes bir röportajla, önceki sayıda tanıttığı projenin ikinci ayağı olan harita/kroki atölyesini bizlere tanıtıyor.

Harita demişken, konuk yazarımız Mustafa İşçier, Beyaz Baston ve Erişilebilirlik Festivali'nde incelediği dokümental haritanın yapımında kullanılan kumaş parçalarından tarihin tozlu sayfalarına uzanan bir yolculuğa çıkarıyor bizleri.

Tarihteki farklı yaklaşımların sağlamlıklı ilişkisini tartışırken, sağlamlı bakış açısının tarihteki yansımalarını es geçmek olmaz. BBC yapımı "Sakatlık: Yeni Bir Tarih" belgesel serisinin İlke Çeperli çevirisiyle okuyacağımız ikinci bölümünde, Ortaçağ Avrupa'sında sakatlığa bakış ve sakatlığın mucizevi biçimde iyileşebileceği inancı işleniyor.

Peki, sakatlığı tedavi etmek her durumda çözüm müdür? İnsanlar, kusur olarak görülen farklılıkları ortadan kaldırıldığında daha mutlu bir hayat mı sürerler? Engin Yılmaz, Mucize Doktor dizisinde işlenen bir tema üzerinden sağlamlığın mutluluk getirip getirmediğini sorguluyor.

Kişi, kendisiyle ilgili beğenmediği yönleri değiştirmek isteyebilir elbette. Ama istenmeyen davranış ve alışkanlıkları değiştirebilmek için önce bunların kaynağına inmek gerekir. Konuk yazarlarımızdan Berre Gümüş, dikkat eksikliği ve hiperaktiviteyle yaşama deneyimini anlattığı yazısında bunun gerekliliğini vurgularken, Habil Bozkurt ise görme engellilerde sıkça gözlemlenen istemsiz davranışların kaynağını anlamaya çalışıyor.

Berre'nin dediği gibi kendi sınırlarımızı çizip onu korumak, başkalarının da bu sınırlara saygı göstereceği anlamına gelir mi? Meral Sözen, Danimarkalı Kız filminden yola çıkarak, farklılıklarımızı yakın çevremize kabul ettirmenin ne kadar yıpratıcı olabileceği üzerinde duruyor. Filmi henüz izlemediyseniz, Meral'in yazısını okuduktan sonra kesin izlemek isteyeceksiniz!

Film incelemelerine bir Gülcan Altun klasiği olan betimleme değerlendirmesiyle devam ediyoruz. Gülcan bu ayki yazısında Seksenler dizisinin bu sezon yayınlanan bir bölümünün sesli betimlemeli versiyonunu değerlendiriyor ve sesli betimlemenin hiç de sanıldığı kadar kolay bir iş olmadığını bizlere gösteriyor.

Son olarak bu ayki festival izlenimleri köşemizde yine birbirinden değerli paylaşımlara yer veriyoruz. Siz de bu yılki Beyaz Baston ve Erişilebilirlik Festivali'ne katıldıysanız deneyiminizi bizimle paylaşarak bir sonraki festival köşemizde yerinizi alabilirsiniz.

2019 yılı için bizden bu kadar. Yeni yılda da size yepyeni içerikler hazırlamaya devam edeceğiz. 2020 yılının siz değerli okurlarımıza mutluluk getirmesi dileklerimizle, şimdiden iyi seneler!

SÖZDE ERİŞİLEBİLİRLİK ÇÖZÜMLERİ

Sevgi Mart

sevgi.mart@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Merhaba arkadaşlar, bu ay sizlerle sözde erişilebilirlik çözümlerinden konuşalım istedim.

Biliyorsunuz, bir 3 Aralık Dünya Engelliler Günü ve 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü geçirdik. Peki, haydi Dünya İnsan Hakları Günü'nü anlıyorum ama biri bana Dünya Engelliler Günü'nü anlatabilir mi? İnsanla, engelli insan arasında ne gibi bir fark var? Engellilik yeti kaybından mı, erişilebilirlik düzenlemelerinin yetersizliğinden mi kaynaklanıyor? Cevabınız ikinci şıksa, ki gerçekten öyle, o zaman yeti kaybı yaşayan insanın, kendi dahli olmayan bir durumla ilgili bir ayrıma tabi tutulmasının mantığı nedir? Sözde bu ayrımı yapmadığını, kendince erişilebilir çözümler bulduğunu iddia edenlerin durumu ne? Getirilen çözümler ne kadar erişilebilirlik sağlıyor? Bunlar uzar gider.

3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde sevgi pıtırıcığına dönüşen yetkililer; o kılavuz çizgiler üzerine dikilen beton ya da demir direklerden, kılavuz çizginin tam ucunda yer alan çukurlardan, çizgi üzerine meyve kasasından gömlek tezgahına kadar, aslında dükkanının içinde durması gerekenleri seren esnaftan, arabasını rampa önüne park edip kayıplara karışan sürücülerden, neredeyse belinize gelen yüksek kaldırımlardan, hiç rampası bulunmayan ya da kılavuz çizgisi bina girişinde pat diye bitiveren kamu binalarından, sesli anons sistemi hiç olmayan ya da olduğu halde kullanımı şoförünün inisiyatifine bırakılan toplu taşıma araçlarından haberdar olmasalar gerek ki, "En erişilebilir benim şehrim" yarışına giriyorlar. En tatmin oldukları günde, "Biz şu kadar metre kılavuz iz yaptık, şu kadar yere rampa koyduk, şu binaların erişilebilirliğini hallettik." demeçleri veriyorlar. Yani zaten yapmaları gerekenleri bir lütuf olarak görüp takdir bekliyorlar.

Peki ya firmalar? Erişilebilirlik çözümleri bulduklarını çarşaf çarşaf ilan eden, bunu reklam aracı olarak kullanan firmalarda da durum farklı değil. Bu aralar pek çok beyaz

eşya firması ile muhatap oldum. Bir tanesinin ürettiği erişilebilirlik çözümü, sadece bir model için geçerli; o model dışında bir ürün tercih etme şansınız yok. Bir başkasının bulduğu çözüme sahip olabilmek için ürün fiyatının üçte bir daha fazlasını ödemeniz gerekiyor. Birçoğunun erişilebilirlikten haberi dahi yok. Sorduğunuz zaman, kuantum fiziğinden sınav yapıyormuşsunuz muamelesi ile karşılaşıyorsunuz. Bu noktada, getirilen yöntemler gerçekten ne kadar erişilebilir? Benim özgürce karar vermemi ne kadar sağlıyor?

Şimdi bana itiraz edenler; “Bundan birkaç yıl önce bu da yoktu, nankörlük etme!” diyenler olacaktır. Biliyorum yoktu ancak olması gereken erişilebilirlik bu değil. Amerika’yı yeniden keşfetmiş gibi duyuruları yapılan yöntemler böyle olmamalı. Üç beş kaldırıma kılavuz çizgi döşemekle, birkaç binanın önüne rampa koymakla, iki üç toplu taşımada sesli anons bulundurup canın istediğinde kullanıp, istemediğinde kapatmakla, yüzlerce model ürünün varken sadece bir tanesine erişilebilir çözüm önermekle insanlık onuruna yaraşan erişilebilirlik sağlanmıyor. Bu yapılanlar, bir hak değil, lütuf olarak görülüyor ve deniyor ki, “Yaptım işte, daha ne istiyorsun?” Anlatayım ne istediğimi; evime ürün alırken hangisini beğenirsem onu tercih etmeyi, bir yere giderken kaldırımlarda özgürce yürümeyi, çıkan her kitabı herkesle aynı anda alıp okuyabilmeyi, her filmi istediğim sinema salonunda ve istediğim seansta izleyebilmeyi, bir toplu taşıma kullanırken sesli anons sisteminin çalışıp çalışmadığını ya da tekerlekli sandalye ile binip binemeyeceğimi düşünmemeyi, alışveriş yaparken her ürünün etiketini okuyup inceleyebilmeyi, oturduğum kafelerde mönüyü garsona sormamayı, kılavuz çizgi üzerindeki direğe çarpıp anlımı, dizimi, burnumu ya da yüzümü yaralamamayı, meyve tezgahını devirdim diye manavdan küfür yememeyi. Kısaca, erişilebilirliğin bir lütuf değil, bir hak olarak görüldüğü bir dünyada insanca yaşamayı ve 3 Aralık Dünya Engelliler Günü diye bir ayırım olmaksızın; 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü’nü gerçekten insan gibi hissederek kutlayabilmeyi...

DOKUNSAK MATERYAL ATÖLYESİ/KÜTÜPHANESİ PROJESİ-HARİTA/KROKİ ATÖLYELERİ

Canan Çam Yücel

canancam@gmail.com

Elif Nur Aybaş

Elifaybas7@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Merhaba Değerli Okurlar,

Bu ayki yazımda size projenin ikinci ayağı olan Harita/Kroki Atölyeleri'nden bahsedeceğimi söylemişim geçen ay yazdığım yazıda. Bu yazıyı, Altı Nokta Körler Vakfı'nda atölye koordinatörü olarak görev yapan çalışma arkadaşım Elifnur Aybaş ile birlikte kaleme aldık. Sizlere uzun uzun Harita/Kroki Atölyeleri'ni anlatmak yerine, projede aktif görev alan ve ciddi emek veren proje ekibinin yorumlarını sizlere ulaştırmak istedik. Bu amaçla, proje koordinatörü Seçil Arıkan, proje grafikeri Alp Tekin Babaç ve proje asistanı Abdullah Samet Karaoğlu ile görüşmeler yaptık ve onlara sorular yönelttik. Ayrıca, Harita/Kroki Atölyeleri'ne katılan Çiğdem Yokmaç'ın bir katılımcı olarak atölye çalışmasını değerlendirmesini istedik.

Seçil Arıkan (proje koordinatörü)

Altı Nokta Körler Vakfı Genel Müdürü ve proje koordinatörü Seçil Arıkan ile bir söyleşi yaptık. Kendisi, yaptığımız söyleşi boyunca vakıf bünyesinde dokunsal çizim teknolojilerinden yararlanma becerilerini yıllar içinde nasıl geliştirdiklerini anlattı. Aslında bu proje öncesinde dokunma duyusunu hedef alan çeşitli başka projeler de hazırlamışlar, farklı yaş gruplarını ve farklı ihtiyaçları hedef alan her bir proje bir taraftan birbirini de beslemiş.

Yazı dizimizin başında Dokunsal Materyal Atölyesi/Kütüphanesi Projesi'nin üç ayağı olduğundan bahsetmiştik. Bu sayıda Harita Atölyesi'nden söz etmek istiyoruz biraz. Bize dokunsal harita fikrinin nereden çıktığını anlatabilir misiniz?

2014 yılında İstanbul Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi'nde görme engelli teknolojileri kullanımını yaygınlaştırmayı hedefleyen Akıllı Rehabilitasyon Merkezi Projesi'ni hayata geçirdiğimizde, farklı teknolojilerin yanı sıra dokunsal çizimler elde edebileceğimiz teknolojiyi de kullanmaya başladık. İlk uygulamamız Rehabilitasyon Merkezi'nde bağımsız hareket derslerinde çalışılan yerlerin basit krokilerini oluşturmaktı. Ancak 2016 yılında Dokunarak Öğreniyorum Projesi'ne kadar çok verimli olarak kullandığımız bir teknoloji olmadı açıkçası. Engelsiz Erişim Derneği Ve Parıltı Görmeyen Çocuklara Destek Derneği ile sürdürdüğümüz Dokunarak Öğreniyorum Projesi ise, çok ufuk açıcıydı. Bu çalışmada dokunsal materyallerin ne kadar işe yaradığını, haritalar üzerinden olmasa da, tüm açıklığıyla gözlemlemek mümkün oldu. İstanbul Kalkınma Ajansı için proje yazma düşüncesi oluştuğunda, projenin farklı alanlarda dokunsal materyal üretmeyi hedeflemesinin faydalı olacağı konusunda, bu projede de ortağımız olan iki STK ile ortak bir fikir oluşturduk. Bu süreçte görme engelli bireylerin kendilerini mekan içerisinde konumlandırımlarıyla ilgili sıkıntılar da sıklıkla üzerine düşündüğümüz konulardı. Kamusal alanlarda bu sorunun daha da önemli olduğu kabulünden yola çıktık ve Harita/Kroki çalışmasıyla, temelde kişinin kendini bütünün içinde bir yere yerleştirebilmesi konusunda destek vermeyi hedefledik.

İhtiyaçları nasıl belirliyorsunuz?

Çıkış noktamız belliydi ama proje, kendi gereksinimlerini kendisi belirledi biraz. Yaptığımız harita/krokilerin, kullanıcıların gereksinimlerine uygun olması gerekiyordu. İlk yaptığımız, projedeki kullanımımıza uygun bir lejant sistemini oturtmaya çalışmak oldu. Hem bu konuda hem de ilk harita/krokilerde, İstanbul Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi kursiyerleri ile çalıştık. Önce kendi bahçemizin harita/krokisini yaptık. Sonrasında da kursiyerlerin talepleri doğrultusunda Üsküdar, Sultanahmet vb. meydanları haritalandırdık. Kısacası, haritalar kişiye özel olmakla birlikte, süreçte aynı harita/krokiyi birden fazla kişiyle çalışarak daha çok kişinin algılayabileceği harita/krokiler dizayn etmeye başladığımız söylenebilir. Ardından üniversite öğrencileri için kampüslerin, kampüslere ulaşmak için kullandıkları metro, metrobüs gibi ulaşım ağlarının harita/krokileri gündeme geldi. Hedef kitlemizin ihtiyaçlarına göre yol aldık.

Harita/kroki çalışması yapılacak alanın büyüklüğü; alandaki binaların, yolların, trafiğin, kent mobilyalarının yoğunluğu gibi nedenlerle bir standart oluşturmak gerçekten güç. Bu güçlüğü de harita/krokinin tasarlanması aşamasında hem tasarımcının hem de tasarımcıya eşlik eden görme engelli bireyin, çalışılacak yerde yaptıkları ön çalışma ve dokunsal harita/kroki ortaya çıktıktan sonraki uygulamalarıyla aştık. Dokunsal harita/kroki yapmak gerçekten çok katmanlı bir çalışma.

Atölye çalışmasını nasıl kurguluyorsunuz, özellikle önemseydiğiniz kriterler nelerdir?

Projenin yazımında ve ilk uygulamalarımızda atölyeler için harita/krokilendirilen yere gidip uygulama yapmak düşüncesi yoktu. Masa başı çalışması ve Vakfın bahçesinde uygulama yapılmasının yeterli olacağını düşünmüştük. Atölyelere başlayınca, kâğıt üzerinde harita çalışmanın yeterli olmadığını gördük ve atölyelere haritası çıkarılan alanda, dokunsal harita ile uygulama yapmayı da ekledik. İlk başlarda harita/krokiyi ve lejantı anlama sürecini bahçemizin haritası üzerinde çalışıp sonra asıl haritaya geçiyorduk. Sonlara doğru süreci, asıl harita/kroki üzerinde yoğunlaştırmaya başladık. Atölyelerin kurguları hem kişilerin gereksinimleri hem de bizim deneyimlerimizle olgunlaştı. Elbette atölye çalışmalarında kullanıcının her talebini karşılayabildiğimizi söylemek mümkün değil. Ama ilk başladığımız noktanın çok ilerisinde olduğumuzu söylemek mümkün.

Katılımcıdan temel beklentimiz ise; kişinin yaptığımız çalışmayı bir ihtiyaç olarak görmesi ve öğrenmeye açık olması. Bu kriter sağlandığında tüm ekip için öğretici ve ileriye taşıyan atölyeler ortaya çıkıyor.

En büyük "keşke" sözcüğüm ise, yaptığımız işi, daha fazla kişiye ulaştıramamış olmamız ve daha fazla talep oluşturamamış olmamızla ilgili. Bu nedenle proje tamamlandıktan sonra da kaynaklarımız elverdiğince bu alanda çalışmayı sürdürmeyi istiyoruz.

Alp Tekin Babaç proje grafikeri)

Haritaların tasarlanmasıyla ilgili olarak belki de en doğrudan sorumluluk alan proje üyesi. Kendisiyle haritalarla ilgili teknik açıdan biraz daha detaylı konuşabilme

şansı bulduk. Ayrıca çoğunlukla görsellik ile ilişkilendirilen mesleğini, bu sefer görmeyenleri hedef alan bir işte kullanmasının, onun için de kişisel olarak ilginç bir deneyim olabileceğini düşündük.

Daha önce hiç dokunsal haritalar üzerine bir mesleki deneyiminiz oldu mu? Dokunsal haritanın ne olduğunu kısaca anlatabilir misiniz?

Haritalar büyük oranda gören bireylere hitap eder. Dokunsal harita, görme engelli bireylerin de faydalanabileceği haritalardır. Ölçeği, ortalama parmak ucu kalınlığı olan bu haritalarda lejant önemli. Lejant olarak belirlenen şekillerin net, sade ve anlaşılır olması, haritadaki büyüklükleri korunarak yapılması gerekir.

Görmeyenler açısından dokunsal haritalar neye hizmet eder?

Görmeyenler için sesli tarif var zaten. Bu, çok sık rastladığım bir durum. Yol tarifi, bizi bütünden uzaklaştıran, sadece basit bir yol tarifidir. Yol tarifi, bizi haritaya, dolayısıyla mekânsal algıya ve neticesinde mekana yabancılaştırır. Görme engelli bireyin de etrafını bilme ve etrafını bütünsel olarak kavrama hakkı vardır. Dokunsal haritalar, tam olarak görme engellinin mekanı algılamasına, hatta yer-yön gibi kavramları geliştirmesine hizmet eder.

Ayrıca dokunsal hafızanın, işitsel hafızadan daha kullanışlı olduğunu düşünüyorum. Bu sebeple, bu alanın geliştirilmesi gerektiğini ve pahalı malzemelerin evrensel tasarımlarla daha ucuz ve yaygın biçimde kullanılması için çaba gösterilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Proje grafikeri olarak ilk defa dokunsal harita sistemleri üzerinde çalıştınız. Sizce, dokunsal haritaların görsel krokilerden ayrılan kendine özgü yanları nelerdir?

Parmak ölçeği ve lejant dışında kağıt boyutu önemli bir yer tutmaktadır. Braille alfabesinin 24 punto oluşu, harita gibi sembolik ifade ve kısaltmaların sık kullanıldığı bir alanda büyük ebatlarda kağıtlarla çalışmayı zorunlu kılıyor. Tabii bunda, dokunsal haritanın basıldığı cihazların mürekkeplere sertlik ve yumuşaklık hissi vermemesi de etkili. Üç boyutlu yazıcı ile bu fark sağlanabilse de, oldukça pahalı.

Bir diğerk özgün yanı, bu haritalar için evrensel lejantlar ya da semboller bulunmamaktadır. Belki de bu işaret biçimleri oluşturulduktan sonra, dokunsal haritalar işlev kazanacaktır. Bu da uluslararası çalıştaylar neticesinde oluşabilir sanıyorum.

Önemli özgün yanlarından biri, okuma yönünün olması. Yani görsel haritalar, kuzeye doğrudur. Dokunsal haritalar da kuzeye doğrudur ayrıca içinde okuma yönünü belirten işaret vardır.

Çalışma alanınızla da ilgili olarak, grafik tasarım denince akla daha çok görsel öğeler geliyor. Görmeyenler için görsel tasarımlar oluşturmak sizce nasıl bir iş deneyimi oldu?

Benim için çok öğretici bir deneyim oldu. Ben, dokunsal haritaların mutlaka görme engellilerin olduğu ekipler tarafından çalışılıp ortak bir şekilde çıkarılmasının temel esas olduğunu düşünmekteyim. Yani, görme engelli olmadan çıkarılan dokunsal harita işlevsel olmaz. İşlevsel olmayan harita ise, harita olmaz.

Tasarım açısından estetiğini yapmanın neredeyse sıfıra indiğı, işlevsel öğenin maksimuma çıktığı bir deneyimdi. Ürün satma kaygısıyla gerçekten veya işlevinden uzaklaştırılmış nesnenin işlevsel yönünü hatırlatması açısından önemliydi. Bu yanıyla dokunsal harita üretiminin tüm tasarım derslerinde ve okullarında mutlaka gösterilmesi gereken bir ders niteliğı taşıdığını düşünmekteyim.

En önemlisi de, üretime yabancılaşmanın ilacı diyebilirim. Çünkü pek az grafiker, tasarladığı çıktının işe yarayıp yaramadığını test etme imkanına sahiptir. Ben, burada üretilen haritanın çalışıp çalışmadığını deneyimledim.

Sonuçta, dokunsal harita ihtiyacı, görme engelli açısından uzun süre var olacak. O yüzden, bu deneyimlerin arttırılması, asla boş bir yatırım değildir.

Berber emek verdiğimiz herkesin eline koluna sağlık.

Çiğdem Yokmaç (katılımcı)

Teorik ve uygulamalı olmak üzere iki aşamalı olarak kurgulanan harita çalışması katılımcılarından biriydi.

Dokumsal Harita Atölyesi'ne gelirken beklentiniz neydi ve atölye sonrasında düşündükleriniz ile beklentileriniz arasındaki farklar ne oldu?

Dokumsal harita atölyesine gelirken açıkçası bir beklentiyle gelmedim. Sadece, beni bu projeye çağıran kişilerin kaliteli olabilecek bir projeden bahsettiklerini anladım. Beklentilerim ile deneyimlerimi karşılaştırdığımda, hayal kırıklığına uğramadığımı, haritaları çok seven biri olarak heyecan ve merak duyduğumu söyleyebilirim.

Haritayı, masa üzerinde çalışmakla, uygulamalı çalışmak arasında fark var mı, varsa nelerdir?

Haritayı masa üzerinde çalışmakla, uygulamalı çalışmak arasında fark vardır. Çünkü uygulamalı öğrenim; hem kalıcı ve hızlı öğrenmemi hem de tatmin olmamı sağladı.

Dokumsal Harita Atölyeleri'nin sürekliliğinin sağlanması ve verimliliğinin artırılmasıyla ilgili neler söylersiniz?

Dokumsal Harita Atölyeleri'nin sürekliliğinin sağlanması ve verimliliğinin artırılmasıyla ilgili, süreklilik önemli diyebilirim sanırım. Çünkü ilk olarak harita okumanın; bir iki günde öğrenilecek, sevilecek bir şey olmadığını düşünüyorum. İkincisi de, bu haritaları kullanan görme engelli bireylerin; haritaların görmeyenlerin hayatlarını daha çok kolaylaştırdığını, görmeyen bireyleri bağımsızlaştırdığını ve bunun sonucu olarak kendilerini mutlu hissettiklerini görmeye de zamanları olmalı. Bu da süreklilik ile çözülebilir.

Abdullah Samet Karaoğlu (proje asistanı)

Hem haritaların hazırlanmasına hem de harita çalışmalarına doğrudan şahit oldu. Kendisinden katılımcılarla ilgili bilgi ve gözlem paylaşımlarını dinlemek istedik.

Katılımcı profili ile ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Harita/Kroki Atölyeleri'nin İstanbul Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi kursiyerleri ile yaptığı çalışmalarını inceleyecek olursak , burada 18 yaştan 60 yaşına kadar birçok kursiyer ile çalışma imkanı bulduk. Bu kişilerin eğitim durumlarına

baktığımızda lisans mezunu çok az kişi ile çalıştık. Genel olarak ortaokul veya lise mezunlarının ağırlıkta olduğu bir gruptu. Harita/Kroki Atölyeleri'ne dışarıdan katılanları incelediğimizde ise, genel olarak 16-30 yaş arası çoğunlukla gençlerden oluşan gruplarla çalıştık. Yine bu grubun lisans mezunu ve aktif olarak çalışan veya halihazırda üniversite öğrencilerinden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Genel olarak haritaların nasıl tepkiler aldığını düşünüyorsunuz?

Atölye katılımcılarının yaklaşık %90'ı ilk defa bir harita ile tanıştılar bu proje sayesinde. Bu yüzden katılımcıların, bu çalışmayı başka bir çalışma ile kıyaslama şansları pek mümkün değildi. Genel olarak katılımcılar, atölyenin teorik kısmında biraz zorlandıklarını belirtse de uygulama kısmına geçildiğinde haritanın zihinlerinde canlandığını belirttiler. Bu zamana kadar Atölyeye katılanların büyük çoğunluğu yapılan çalışmalardan büyük memnuniyet duydular. Bir kısmı da haritaların daha da gelişmesi ve imkanı varsa teknoloji ile buluşturulmasını talep ettiler. Katılımcılar, yapılan çalışmaların bağımsız hareket becerilerine katkı sağladığını belirttiler, daha da önemlisi harita okuryazarlığı ve zihin haritası oluşturma gibi becerileri geliştirmesi açısından yapılan çalışmayı başarılı buldular.

MERKATÖR PROJEKSİYONU ÇERÇEVESİNDE SAĞLAMCI İDEOLOJİ'YE BİR BAKIŞ

Mustafa İşcier

mustafaiscier@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Merhaba değerli okurlar, Ekim ayının vazgeçilmezlerinden bir Beyaz Baston Festivali'ni daha geride bıraktık. Her yıl olduğu gibi, erişilebilirlik hakkında bilmediğimiz veya "Bu da varmış." dediğimiz birçok şey, birçok detay, festivalde mevcuttu. Bilişimden oyun standına, origamiden minyatür ormana dek bir dizi erişilebilir uygulama heybemizde bir sürü yeni bilginin birikmesini sağladı. Unutulmazlar arasında yer aldı diyebilirim. Özellikle, harita standındaki kabartma halde tasarlanmış Dünya haritası bir hayli ilginçti doğrusu. Fakat ilginç olan şey, haritanın kendisi değildi. Dünya üzerinde yer alan bilindik kıtalar, erişilebilir formatta kabartılmış bir şekilde bulunuyordu. İşin enteresan tarafı, her bir kıtanın farklı malzemeyle bezenmiş olmasının yanı sıra, mevcut dünya düzenine de parodik bir gönderme içermesiydi kanımca. Öyle ki, Amerika ve Avrupa kıtası pürüzsüz kumaş parçalarıyla bezenmişken, Afrika kıtası çaputvari, sıradan malzemelerle dokunsal hale getirilmişti. Her açıdan şarkiyatçı tahakkümün bir yansıması gibi görünüyordu anlayacağınız. Ben de gerek söz konusu durumdan gerek Orhan Gökdemir'in Aykırı Akademi'de okuduğum bir yazısından esinlenerek şarkiyatçı söylem ve sağlamcı ideoloji arasındaki ilişki üzerinde durmak istedim.

Orta Doğu, Yakın Doğu, Uzak Doğu... Biz neye göre doğuyuz, düşündük mü hiç? Neye göre yakın veya uzak olarak konumlandırılmaktayız? Bu durum, Londra'daki Greenwich Senti'nden geçen Başlangıç Meridyeni'nin boylamsal olarak doğusunda kalmakla sadece açıklanamaz elbette. Dünya tarihine damgasını vurmuş sömürgecilik faaliyetleri ve bunun akabinde gelişen hakimiyet teorileri, bu konuyu anlamamızda yardımcı olacaktır. 17, 18 ve 19. Yüzyılda, deniz ticaretinin yoğunlaştığı yerleri ve sömürgeciliğin yayıldığı alanları inceleyen Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan, "Denizlere hâkim olan, dünyaya hâkim olur." tezini ortaya atmıştır. Özellikle, 19. yüzyılda kabul gören bu yaklaşım, Deniz Hakimiyet Teorisi olarak adlandırılır. Nitekim,

1884'te Osmanlı'nın da katıldığı uluslararası konferansta kısa adı "GMT" olan Greenwich Mean Time, ortak zaman dilimi ve Başlangıç Meridyeni olarak kabul edilmiştir. Bu kararda, dünya deniz ticaretini yöneten denizcilerin yüzde 70'inin Greenwich zaman dilimini kullanması etkili olmuştur. Yine deniz ticareti ve ticaret yollarına hâkim olma durumunun da tarihsel süreçte farklılık gösterdiğini görmekteyiz. Kimi zaman, bir medeniyetten başka bir medeniyete geçiş yaptığını; kimi zaman ise, bir kıtadan başka bir kıtaya el değiştirdiğini de söylemek mümkündür. Öyle ki, Bizans döneminde Yerebatan Sarnıcı'nın hemen yanında bulunan Milyon Taşı ve Osmanlı döneminde Ayasofya Camii, Başlangıç Meridyeni olarak tanımlanmıştır. Yedi Kıta tarih ve kültür dergisinin 2014 Temmuz sayısında, söz konusu iddia, Astronom Yakup Emre tarafından öne sürülmüştür. Detaylarına kaynakçamda sunacağım linkten bakabilirsiniz.

Merkatör Projeksiyonu'na gelecek olursak, 1568 yılında Merkatör'ün kendi adıyla geliştirdiği silindirik projeksiyon, uzun bir süre dünya haritalarının tasarımında kullanıldı. Konform bir haritalama yöntemi olduğundan, şekil bozulmaları en az düzeydeydi. Ekvator ve çevresi boyunca uzanan meridyen ve paraleller kusursuz bir şekilde gösterilmekte idi. Fakat ekvatorun kutuplara doğru gidildikçe, alan ve şekil bozulmaları artıyordu. 1973'te, Alman film yapımcısı ve tarihçi Gall Peters'in itirazına dek kusursuz bir haritalama yöntemi olarak dünyada biliniyordu. Fakat Peters'in ırkçı niyetlerle projeksiyonun tasarlanmış olabileceğini iddia etmesi üzerine, Merkatör Projeksiyonu sorgulanmaya başlandı. Özellikle, güneşin batmadığı ülke olarak bilinen Britanya'nın bahsi geçen projeksiyonu, sömürgelerini haritalandırırken kullanması söz konusu iddiayı destekler nitelikte idi. Avrupa ve Amerika ülkeleri, haritalarda olduğundan daha büyük gösteriliyordu. Böylece; dünya küresi, emperyalizmin her bakışta kendi egosunu tatmin etmeye yarayan bir boy aynasına dönüşüyordu. Küresel bir tepegöz ... Her şeye tepeden bakan bir çift göz gibi...

Sözüm ona, sağlamcı ideoloji de Merkatör Projeksiyon gibi değil mi? Etrafımızı saran bir çift tepegöz misali... Gündelik hayatın her alanında tepeden bakışlar üzerimizde gezinmiyor mu her daim? "Aman dur, sen yapamazsın"lar; izinsiz, sorgusuz, müdahil dokunuşlar... Hepsi ama hepsi kendini bir diğerinden üstün görmenin alametleri. Peki ama ne yapmalı? Merkatör Projeksiyon gibi sağlamcı ideolojiyi de tarihe

gömmek mümkün mü sizce? Zor ama imkânsız değil bence. Hayatın her alanında var olursak, sağlamcı duvarları aşabiliriz, başarabiliriz.

Kaynakça

Orhan Gökdemir'in Aykırı Akademi'de yayımlanan 25 Mayıs 2017 tarihli yazısı

<http://aykiriakademi.com/dusunce-balonu/dusunce-balonu-gorus-analiz/gorme-bicimleri>

1884'teki Uluslararası Meridyen Konferansı hakkında bilgi. 7 Kıta Tarih ve Kültür

Dergisi'nde yer alan makalenin haber linki

<https://www.timeturk.com/tr/2014/07/12/osmanli-baslangic-meridyeni-olarak-ayasofya-yi-secmis.html>

Alfred Thayer Mahan (The Elements of Sea Power)

SAKATLIK: YENİ BİR TARİH 2. BÖLÜM: MUCİZE TEDAVİLER

Çeviren: Mihri İlke Çeperli

homoibretus@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Sunuş

BBC yapımı “Sakatlık: Yeni Bir Tarih” adlı belgesel serisinin “Liverpool’daki Tek Cüce” adlı ilk bölümünü Elif Nur Aybaş’ın çevirisiyle yayınlamıştık. Belgeselin “Mucize Tedaviler” adlı ikinci bölümünü bu sayıda sizler için Türkçeleştiriyor ve beğenilerinize sunuyorum. Keyifli okumalar.

SAKATLIK: YENİ BİR TARİH 2. BÖLÜM: MUCİZE TEDAVİLER

Sunucu: Peter White

Akademik Danışman: David Turner

Yapımcı: Elizabeth Burke

Yayınlayan: BBC

PETER WHITE:

“Zaman zaman sokakta birileri beni beyaz bastonumla görüp yanıma gelir ve bana görüşümü geri vermeyi teklif eder. Genelde onlara oldukça ters davranırım, daha doğrusu o günkü ruh halime bağlı. Ne var ki bu mucize tedavi fikri çok eskilere dayanır. 17 Eylül 1709’da Staffordshire kontluğuna bağlı Lichfield şehrindeki kitapçının yukarısında bir erkek bebek dünyaya gelmiş. Endişe verici bir doğum olmuş, zor bir gebelikmiş ve anne halihazırda 40 yaşındaymış. İşler yolunda gitmemiş, bebek zayıfmış ve ağlayamıyormuş, halasının daha bilindik şekliyle açıklayacağı gibi...”

Dr. Johnson’un Halası:

“Daha önce hiç böylesine zavallı bir canlıyı sokaktan almamıştım.

PETER WHITE:

“İyi ki hayatta kalmış. O bebek, büyük yazarlarımızdan Samuel Johnson oldu. Judith Harwey, Royal Holloway, University of London’da edebiyat profesörüdür.”

JUDITH HAWLEY:

“Büyük yazar, sözlükçü ve eleştirmen Samuel Johnson çok hasta bir çocuk olarak doğdu ve doğumundan çok kısa bir süre sonra lenf bezlerini etkileyen, boyunda şişmelere ve cilt sorunlarına yol açan sıraca hastalığına yakalandı ve bu hastalık yüzünden kısmi kör ve sağır oldu. 2,5 yaşındayken annesi doktor tavsiyesi üzerine onu alıp Kraliçe Anne’yi görmek üzere Londra’ya götürdü. Kraliçe sıraca hastalığını geçirmek için ona dokundu. Bu en azından bebeğin Kraliçe’nin Papazı tarafından kutsandığı anlamına geliyordu ve böylece doktor onu muayene etti. Kraliçe ona gerçek anlamda dokunmuş oldu.”

PETER WHITE:

“Fakat 18. Yüzyılda bu çok tuhaf geliyor, biliyorsunuz o yüzyıl aydınlanmayla ilişkilendiriliyordu, insanlar hala buna inanıyor muydu?”

JUDITH HAWLEY:

“Evet, Kralın sizin hastalığınızı gerçekten iyileştirebildiği fikri büyük ihtimalle mucizevi bir kral olduğu düşünülen Aziz Edward’a dayanıyor. Bu

uygulama en azından Stuart hanedanının son üyesi Kraliçe Anne'nin öldüğü 1714'e kadar sürdü.”

PETER WHITE:

“Ve bizzat Johnson, elbette onun için de bu bir dönüm noktası oldu değil mi? O bununla gurur duyuyordu ve onun kalıntılarını olduğu gibi taşıyordu.”

JUDITH HAWLEY:

“Evet, sık sık o hikâyeyi anlatırdı, bir de muska niyetine boynuna takması için ona bir altın madalya verilmişti, o madalyayı hayatı boyunca taktı. Madalya şu anda British Museum'da, onu şu anda da görebilirsiniz. Tabii ki dokunuşun Johnson'a hiçbir etkisi olmadı, hayatı boyunca görünüşü korkunç derecede bozuk ve yaralı olarak kaldı.”

PETER WHITE:

“Bana büyüleyici gelen şey, büyük bir 18. yüzyıl rasyonalisti olan Samuel Johnson'ın inanmasa bile o madalyayı takmaya devam etmiş olması. Demek ki umut yaşanmışlıklara galip geliyor. Ancak yüzyıllar öncesine uzanan bu umudun, Britanya'da engelli olmanın nasıl bir şey olduğuna dair en eski kayıtları verdiğini görüyorsunuz. Orta çağ tarihçisi Irina Metzler binlerce mucize hikayesi toplamış.”

IRINA METZLER:

“Hristiyanlığın başlangıcından bu yana azizlerin artan yemeklerinin ve kalıntılarının (ki bu kalıntılar vücut parçaları, giysi parçaları, hatta o kutsal kişiyle özdeşleştirilen herhangi bir obje olabilir: fincan, o kişinin favori kitabı, bunun gibi

şeyler) mucizeler yarattığına inanılıyor. Sihirli güç gibi bir şey, Tanrı azizleri elçi kılıyor ve azizler insanları iyileştiriyor. Bu yüzden binlerce yıldır her türlü engeli, hastalığı veya sıkıntısı olan insanlar şifa bulma umuduyla türbelere gidiyorlar.”

PETER WHITE:

“Bu kişilerin üst sınıftan olması mı gerekiyor, yani mesela türbeye yürüyerek giden biri de buradan faydalanabiliyor mu?”

IRINA METZLER:

“Sosyal bir kısıtlama yok, türbeler tümüyle herkese açıktır. Oraya neyle gittiğiniz tabii ki size kalmış; örneğin eğer durumunuz varsa ve hareket etmekte zorluk yaşıyorsanız sedye de kiralayabilirsiniz. Türbeye gidenlerin oraya nasıl gittiğine dair ilginç tasvirler var: at arabasıyla, iki at arasında asılı tüylü bir yatakta, el arabasıyla iki insan tarafından taşınarak.”

PETER WHITE:

“Yani insanlar oraya cidden en sevdikleri azizin türbesine gitmenin işe yarayacağına inanarak mı gidiyorlardı?”

IRINA METZLER:

“Bana kalırsa modern, akılcı ve kuşkucu inançsızlığımızı bir kenara bırakmalıyız; ne şekilde olursa olsun insanlar iyileşeceklerine dair bir umut olduğuna inandılar.”

(Bir kadın oyuncu Norwich katedralinden 13. yüzyıla ait bir “mucize hikayesi” okuyor)

“Matilda adında bir kadın varmış. Omurga eğriliği yüzünden oldukça kamburlaşmış ve bacakları birbirine dolanıyormuş. Rahip Peter bağışlar sayesinde ona uzun süre kalacak yer sağlamış, yiyecek ve giyecek temin etmiş. Matilda ne zaman sağlığının düzelmesi için biraz türbe ziyareti yapmak istese, Peter onu atın üstüne bir çuval gibi koyup türbeye götürürmüş.”

PETER WHITE:

“Atın üzerine çuval gibi koyup... Bu mucize hikayeleri bize Britanya’daki engellilerin gündelik yaşamlarına ilişkin detayları veriyor. Bu hikayeler keşişler tarafından belirli bir katedralin, türbenin ve azizin reklamı olarak yazılıyor; bu yüzden her katedralin kendi arşivi var. Bu hikâye de Norwich katedraline ait.”

(Norwich’in mucize hikayesi devam ediyor)

“Norwich’ten Aziz William’ın ünü etrafa yayıldığında Mathilda onun sayesinde iyileşebileceği umuduna kapıldı ve hevesle bastonunu alıp Norwich’in yolunu tuttu. Adımları parmak uzunluğunda ancak vardı, kaplumbağadan daha yavaştı ama katedralden içeri girdiğinde ayaklarındaki sinirlere sanki diken batmış gibi hissetti.”

IRINA METZLER:

“Bir anlamda bu mucize hikayeleri İncil’deki hikayelere benziyor. Gerçekten de bu tedaviler topal adamın, felçli adamın, doğuştan kör adamın iyileşmesine dayanıyor. Azizler İsa’nın yaptıklarını taklit ediyorlar.”

(İncil'in standart İngilizce versiyonundan Matthew 9:2'yi okuyor.)

“O sırada birileri İsa'nın yanına yatakta yatan felçli bir adam getirdiler. İsa onların imanını görünce felçli adama şöyle dedi: ‘Cesur ol oğlum, günahların bağışlandı.’ Sonra felçli adama, ‘Kalk yatağını topla ve evine git.’ dedi. Adam ayağa fırladı ve evine gitti.”

PETER WHITE:

“Günahların bağışlandı ve iyileştin... Günah ve engellilik arasındaki bağlantı Hristiyanlığın öğretilerinde ve başka pek çok dinde mevcut. Kaç kişinin buna gerçekten inandığını ve arkadaşlarına, komşularına uyguladığını bilemeyiz. Bu tarihçiler arasında bir tartışma konusudur. Pratikte, Orta çağlarda bile tutumlar daha affedici, insanlar daha toleranslı. Irina Meltzer de bunu ortaya koyuyor.”

IRINA MELTZER:

“Bence ortadan kaldırmamız gereken bir şey de engelliliğin günahlardan kaynaklandığı miti. Mucize hikayeleri kapsamında yaklaşık 500 hikâyeye baktım ve bu 500'e yakın hikâyeden ancak 4-5 tanesinde engellilikle bağlantılı olarak günahtan bahsediliyordu. Örneğin., Cantergury'deki bir katedralin mimarı, 12. yüzyılda yaşamış olan William of Sens'ti. Bina inşaatının nasıl ilerlediğini kontrol etmek için bina iskelesine tırmanmış, iskele çökünce yuvarlanıp yaklaşık 15 metreden düşerek belini kırmış ve dolayısıyla felç olmuş. Bu hikâyenin anlatıldığı herhangi bir kaynakta kimse bu adamı günahkâr bir şey yapmakla suçlamamış. Bu olsa olsa bir talihsizlikti. William sözleşmesinde yazılı olan bir tür emekli maaşına bağlanıp Fransa'ya geri gönderildi ve onun yerine gelen bir başka William (İngiliz William) işi tamamladı.”

PETER WHITE

“Peki ya engelli bir çocuk sahibi olmak? Aileye yöneltilem suçlamalara ilişkin unsurlar yok mu?”

IRINA MELTZER:

“Evet, ilginçtir ki tüm suç çocukta değil ailededir. Bu durumun yaşanmasına Orta çağda sıkça gösterilen sebep temelde yanlış cinselliktir.

PETER WHITE:

“Derken?”

IRINA METZLER:

“Kilisenin sapkınlık olarak nitelendirdiği her türlü cinsel aktivite, ki bunların sayısı çok fazla, saymamız saatler alır.”

PETER WHITE:

“Bize birkaç örnek verir misin?”

IRINA METZLER:

“Kadın hamileyken ya da adet dönemindeyken, pazar günleri, Azizler Günü’nde veya gündüz vakti cinsel ilişkiye girmek, bunun gibi daha pek çok şey. Sözün özü uygunsuz herhangi bir şey sakat çocuk doğmasına neden olabilir.”

PETER WHITE:

“Peki, bu dikotomi göz önüne alındığında, bir anlamda suçluluk ve merhamet birlikte ve engellilikle bir arada nasıl vuku bulabiliyor?”

IRINA METZLER:

“Şunu unutmamalıyız ki bu kaynaklar, bu metinler bu işten çıkarı olan, rahip olmaya meyilli aydınlar tarafından yazılmışlar. Gerçekte insanlar çok daha pragmatik bir yaklaşıma sahip olurlardı; insanlar nadiren engelli çocukları terk etmiş gibi görünürlerdi. Bu yüzden Orta çağda insanların çok daha pragmatik olduklarını savunabilirim, hatta kilisenin neyin günah olup olmadığına dair öğretisine bile kör olduklarını söylemeye cüret edebilirim. Bir şekilde kendi hayatlarına bakıyorlardı.”

PETER WHITE:

“Ama engelliliğin ve hastalıkların bir günahın, özellikle cinsel bir günahın, bedeli olduğu fikri ortadan kalkmış değil.”

(Bir erkek oyuncu Onania’yı okuyor.)

“Onania ya da kendini kirletme günahı ve bunun her iki cinsiyet için de korkunç sonuçları...”

PETER WHITE:

“Bu kitap 18. yüzyılın ilk yarısında oldukça popülerdi.”

(Erkek oyuncu Onania’yı okumaya devam ediyor)

“Mastürbasyon yapan arsızlar; kadınlarda esmer ve sıska görünüm, zayıf çene, solgun bakışlar, çelimsiz kalçalar ve baldırsız bacaklar, başkalarına karşı alaycılık ve kendine acı çektirme ile kendilerini belli ederler.”

PETER WHITE:

“Karınızdandan ve hizmetçilerinizden saklamanız gereken bir kitap! Ama 18. Yüzyılın ilerleyen dönemlerinde, engelliliğin mucizevi bir şekilde giderilebileceği fikri artan bir alaycılık ve kuşkuculukla karşılandı. Daha bilimsel bir dünya görüşünün ortaya çıkmasıyla birlikte engelliliğe dair dini görüşler de değişime uğradı.”

JUDITH HAWLEY:

“Öncelikle, vücudun nasıl oluştuğu ve nasıl çalıştığına dair yeni bir anlayış ortaya çıktı. Orta çağdan hatta daha öncesinden bu yana vücudun birbiriyle dengeli olması gereken dört huydan oluştuğu fikri vardı. Bu huylardan biri, örneğin kin sizde fazlaysa öfkeli ve kindar bir insan olacağınıza inanılıyordu. Ancak bilimsel gelişmeler, dokuların parçalara ayrılarak incelenmesi, beden ve zihnin nasıl bir arada çalıştığını anlamak için elektrikle yapılan deneyler; vücudun hassas bir sınırlar ağından oluştuğu şeklinde yeni bir anlayışı doğurdu. Yani bu sınırlar ağı hem engelli kişide hem de onu gören kişilerde faaliyete geçiyor, acı çeken birini gördüğümüzde sınırlarımızın acımayla ürperdiği yönünde bir inanış var, tıpkı keman çalarken yay tellerin üzerinde hareket ederken tellerin titreşmesi gibi, sınırlarımız acı çeken kişiye karşı acıma ile tıngırdıyor.”

PETER WHITE:

“Yani bir dereceye kadar bu durum; doktorların engelliliğın birinin suçu olmadığını, eğer engelli kalırsanız bunun sizden değil dışsal bir hastalıktan kaynaklandığını söylemeye başladığı gerçeğiyle ilişkilidir.”

JUDITH HAWLEY:

“Doğru. İnsanlar sıklıkla ebeveynlerini suçlarlar ya onların günahları ya da kendi günahları bu sakatlığa neden olmuştur. Doktorlar cidden ‘Bakın, bu fiziksel bir sakatlık.’ demeye başladılar. Bu durum ille de geçmişe ait bir hatayla, ahlaki bir hatayla ilgili olacak diye bir şey yok.”

PETER WHITE:

“Peki, insanların mucizevi tedavilere dair umutlarının yok olup olmadığını, yani azizler yerine doktorlardan medet umup ummadıklarını merak ediyorum. İlk doktorların reklamlarına baktığımızda bilerek İncil’deki dili yansıtmaları oldukça çarpıcı.”

(Bir erkek oyuncu 17. yüzyılın sonlarına ait bir doktor reklamı okuyor.)

“Hastalıkların sebepleriyle, tedavileriyle ve kırıklarla ilgili en doğru buluşları ben yaptım. Testis kusurlarını, düşükleri tedavi ederim, zayıfı güçlü yaparım, bozuk olanı düzeltirim.

Nadiren akşam 7’ye kadar ziyarete gelebilirim, ücret de almam.”

PETER WHITE:

“Bu tıbbi reklam 17. yüzyılın sonlarına ait.

Doktorların artan gücüne, reklamını yaptıkları olağanüstü tedavilere ve icatlara birer tedavi fikri olarak serimizde yer vereceğiz.

Fakat 18. yüzyılda birtakım engelliler için tedavi olmak, isteyecekleri son şeydi; kendileri bunun için size minnettar olmakla birlikte, Londra sokaklarında olağandışı vücutlarını sömürerek çok iyi para kazanıyorlardı. Bir sonraki bölümde ucubeleri ve ucube gösterilerini, engelli girişimcilerin bunları nasıl yaptıklarını anlatacağız.”

BAŞKALARININ GÖZLERİ SENİN AYNAN OLMASIN

Engin Yılmaz

Engin_yilmaz@yahoo.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Merhabalar dostlar. 28 Kasım 2019 günü yayınlanan Mucize Doktor'un 12. Bölümünde işlenen bir olay ilham verdi bana bu yazıyı yazmam için. Hayır hayır, bu sefer Ali Vefa'nın uğradığı ayrımcı tutumları ele almayacağım. İlke geçen sayıda gayet güzel bir yazı kaleme aldı zaten bu konuda. Benim ilgimi çeken yüzündeki bir sinir çifti etkilendiği için yüz ifadelerini kullanamayan genç kızla ilgili sahneler.

Gizem Moebius sendromuna sahip bir genç kız. Moebius sendromu Doktordan Haberler.com sitesindeki açıklamaya göre yüz hareketlerini kontrol eden 6 ve 7. kraniyal sinirleri etkileyen bir durum. 6. Kraniyal sinir göz hareketlerini; 7. Kraniyal sinir ise yüz ifadelerini kontrol eden bir sinir ve bunlar etkilendiğinde bireylerin mimik ve yüz ifadeleri de beklenen işlevi yerine getirmiyor.

<https://doktordanhaberler.com/moebius-sendromu/>

Mucize Doktor senaryosuna göre de Gizem'in 7. Kraniyal sinir çifti etkilendiği için gülemiyor. Doktor Tanju ve Demir'in önerdiği tedaviye göre bacadan iki kas alınarak sinir ve arterleriyle birlikte yüze dikilecek. Böylece Gizem gülümseyebilecek. Tanju'nun kullandığı deyimle, bir genç kıza gülümsemesi geri verilecek. Herkes çok mutlu ve heyecanlı. Hatta Gizem, "Tabii ki yapın ameliyatı. Kimse şakalarımı anlamıyor" diye onaylıyor operasyonu. Bu anda Ali Vefa bir soru soruyor: "Siz komedyen mi olmak istiyorsunuz? Elektif bir ameliyatta ölmeyi göze aldığınıza göre şakalarınızın anlaşılmasını bayağı önemsiyorsunuz." İlgili videoyu aşağıdaki bağlantıdan izleyebilirsiniz.

[Gülmek İçin Ölmeyi Göze Alıyorsun - Mucize Doktor 12. Bölüm](#)

Hakikaten de ameliyat riskli. Düşük olsa da ölüm, inme gibi ihtimaller söz konusu. Üstelik tıbbi olarak da zorunlu değil. Nitekim ameliyat sonrası Gizem bir türlü uyanamıyor ve beyin ölümünün gerçekleştiği sanılıyor. Burada Gizem'in babasının feryat figan içinde söylediği bir cümle çok anlamlı: “Ben Kızımı sevedim, onu hep böyle görmek istedim! Ameliyata zorladım ben onu ya! Keşke sizi dinleseydim!”.

[Bir Gülücük İçin Can Verdi - Mucize Doktor 12. Bölüm](#)

İşin bundan sonrası mutlu sona bağlanmış. Sorunun anestezi kaynaklandığı anlaşılıyor, gizem uyanıyor ve gülümsemesine kavuşuyor vs. Ama buradaki dikkat çekilen sorunsal bence çok kıymetli, sırf kabul görme uğruna kendimize neler yapıyoruz?

Aslında benzer temaları çeşitli yazılarımda işlemiştim. . Örneğin dergimizin Eylül 2016'da yayınlanan 31. Sayısındaki “Kusursuzluğun Kusuru” başlıklı yazımda Davis (2006) alıntısıyla yer verdiğim yumru ayaklı Hippolyte karakteri... Flaubert'in Madam Bovary'sindeki Hippolyte karakteri, yumru ayağının düzeltilmesi amacıyla ameliyat ediliyor ama sonrasında kangren olarak tüm bacağını kaybediyor. Sırf kusursuzların belirlediği bir kusuru kapatmak uğruna çekilen başka bir acı.

Tüm bunlar kurgu diyorsanız, gelin size gerçek bir vaka örneğinden söz edeyim. Fiona Campbell'in (2009) Contours of ableism (Sağlamcılığın ana hatları, sağlamlığın üretimi) kitabında aktardığı El nakli yapılan Clint Halam vakasına kulak verelim.

1998 Eylül Ayında Clint Hallam adında 48 yaşındaki birine 13 saati aşkın süren bir ameliyatla el nakli yapılıyor. Hallam 14 yıldır elsiz. Başlangıçta herkes çok umutlu. Ancak el nakli kendisinde beklenen sonucu doğurmuyor. Vücudunun yeni eli kabullenmesi için verilen bağışıklık sistemini bastıran ilaçlar onu daha da hasta, daha

da özürlü hale getiriyor. Yeni eli Hallam ile 3 yıl birlikte olabiliyor ve 2001 yılında kesilmek zorunda kalıyor.

Bu süreçte Medyadaki haberler genellikle kurbanı suçlayan, Hallam'ın ilaçlarını yeterince kullanmadığı için sürecin başarılı olmadığı yönünde çıkıyor. Halbuki Hallam ağrılar içinde birçok işini mümkün olduğunca eliyle yapmamaya çalışıyor. Ayrıca yeni takılan eli kendi koluna göre daha geniş. Sağlıklı bir işleve hiçbir zaman kavuşamıyor.

Son olarak esasen Hallam'ın elini kullanmaması, onu motosiklet kullanmaktan ve su kayağı yapmaktan alı koymuyor. Kısaca Campbell'in anlatımıyla Hallam 1998 yılında yalnızca elsiz bir bireyken, ameliyat sonrası gerçekten özürlü bir birey haline geliyor. Tüm bunlar toplumun belirlediği normlara yaklaşmak adına gerçekleşiyor.

Bu yazıyı hazırlarken Boğaziçi Üniversitesi'nde vermekte olduğum "Engellilikle Yaşamak" dersindeki bir öğrenci ödevini anımsadım. Öğrencilerimden her dönem düşüncelerini istediğim ilk konulardan birisi, "Kendinizi hiç farklı hissettiğiniz veya hissettirildiğiniz oluyor mu?" sorusudur. Bu soruya çok ilginç ve çarpıcı yanıtlar gelir. Bir ara bunları kitaplaştırmak gibi bir hedefim var ama kim bilir ne zaman başarabilirim. Aşağıda aynen paylaşacağım öğrencimin yanıtı ise tam da sağlamlılığın tıp eliyle nasıl da dayatıldığına harika bir örnek teşkil ediyor. İsimleri çıkarıp değiştirerek aynen aktarıyorum.

Dişlerimin sıralanışı düzgün olmadığı için lisedeyken bir üniversitedeki Diş Hekimliği Fakültesi Ortodonti Bölümünde diş teli tedavisi görmüştüm. Her ne kadar "Ugly Betty" dizisindeki çirkin kızımız (!) diş telli olduğu için kendimi kötü hissetsem de bu büyük bir problem değildi. Fakat benim tedavimi sürdüren diş doktoru (artık kendisinden Sertaç diye bahsedeceğim) benim çene tedavisi de görmem gerektiğine karar verince işler karıştı. Sertaç beni bir gün boyunca hastanede tutarak ve defalarca dişlerimin ölçüsünü alarak bana bir aparat yaptı. Bu aparat üst ve alt çenemi birbirine kenetliyor bu yolla ikisini aynı hizaya getirmeyi amaçlıyordu. Bana bunu iki ay boyunca yemekler hariç 24 saat takmam gerektiğini söyledi. Lise birdeydim. Üst ve alt çenem birbirine kenetlendiği için konuşamıyordum. Sınıfta yok gibiydim. Derslerde hocalar beni yok sayıyordu; herkese sırayla soru sorarken beni atlıyorlardı, arkadaşlarımla iletişim kuramıyordum; servis şoförü ile, kantinci ile, o aparat ağızda takılı olduğu sürede hiç kimse ile doğru düzgün iletişim kuramadım. Bir tek sıra arkadaşımınla anlaşabiliyordum. Herhalde yüz ifadelerini iyi okuyordu ve konuşamayan birini anlamaya istekliydi. İki ayın kısa bir süre olduğuna kendimi inandırdım; diş doktorunun benim iyiliğimi düşündüğünü düşündüm ve iki ay boyunca düzgün bir

şekilde kullandım aparatımı. İki ay sonra sevgili Sertaç beni tekrar muayene etti ve iki ayın yeterli olmadığına karar verdi. Bu sefer ben “iki çenemin neden aynı hizada olması gerektiğini” sorgulamaya başladım. Cevap şuydu: Olması gereken bu. Sanırım burada normal kavramına değinebiliriz. Varsayıyorum ki Ağız ve Diş Sağlığı uzmanları iki çenenin aynı hizada olmasının normal olduğuna ve bu standartı karşılamayan kişileri “düzeltmeye” karar vermiş. İki çenemin aynı hizada olmamasının ölümcül ya da hayatı felç eden bir sonucu olmadığını anladıktan sonra Doktor Sertaç’ın özenle yaptığı aparatı kullanmamaya başladım. Ama bitmedi. Tel tedavim devam ederken ayda bir kere diş doktorumun yanına gitmem gerekiyordu ve muayeneler sırasında Sertaç aparatı kullanmadığımı anlıyordu. Bu sefer bana başka bir aparat vermeye karar verdi. Yeni aparatım üst arka dişlerimin üzerine yerleştirilmiş halkalara geçen bir demirin ensemde kenarları lastikli bir kumaşla sabitlenmesi suretiyle alt çenemi öne getirmeyi hedefliyordu. Bu aparatı da bir süre düzenli kullandım. Çok fazla baş ağrısı yapıyordu ve dışarıdan ağzına gem vurulmuş bir at gibi gözüküyordum. Bu aparatı da bir süre sonra düzenli takmamaya başladım. Sonuç olarak alt çenem hala geride ve bunun bana hiçbir zararı yok. Sertaç işini çok iyi yapan bir doktor. Üniversite hastanesinde karşılaşmamış olsaydık onu daha çok sevebilirdim.

Bu iki aparatı kullanırken unutamadığım insan tepkilerini paylaşmak istiyorum. İlk aparatta “İşaret dili bilip bilmediğim” sorulmuştu. Bir de kendimi hareketlerle ifade etmeye çalışırken, “Ne diyorsun ya bir yürü git” demişti bir sınıf arkadaşım. İkinci aparatta (lise ikinci sınıfın başında kullanmaya başlamıştım) okulun başında tanışma dersleri olarak geçen derslerde öğretmenler beni ayağa kaldırıp ağızımdakinin ne olduğunu ve ne zaman çıkacağını anlattırıyordlardı. En son bir öğretmene, “Neden soruyorsunuz ki? Hayır yani, ne zaman çıkacağını bilmek ne işinize yarayacak” demiştim; o da, “Haklısın” demişti. Markette bir teyze beni kutlamıştı. Kendi kızı da aynı aparatı kullanıyormuş ama insan içine çıkmak istemiyormuş o takılıken; ben insan içine çıkma cesareti gösterdiğim için beni kutlamıştı. Son olarak da büyük babaannem, “Duramadın da mı bunu taktılar sana?” gibi bir soru yönelmişti. Herhalde benim kudurduğumu ve insanları ısırمامı engellemek için ağzıma demir geçirdiklerini düşündü. Benim tahminim bu; şimdi ölmüş kadının arkasından konuşmayayım, kalbinin içini bilemem.

Aparatlar hayatımda yaklaşık iki yıllık bir süre boyunca farklı boyutlarda benim için bir engeldi.

Sizler de yukarıdaki satırları okurken dehşete kapıldınız mı? Ben ilk okuduğumda yaşadığım his tam olarak buydu sanırım. Tıbben gerekliliği tartışılır olduğu halde birilerini normal yapma çabası. Burada tekrar tıbbi gerekliliğin altını çizmeli. Örneğin Campbell’in de vurguladığı gibi bahsettiğimiz bir böbrek veya kalp nakliyse durum farklı ama iş el nakline geldiğinde, gerçekten bunun ne kadar hayati veya kritik olduğunu biraz daha tartışmaya ihtiyaç var. Hakikaten öğrencimin çenesinin biraz farklı olması sağlığını ne kadar etkileyecekti acaba?

Hep dışarıdan örnekler verdim ama sağlamlık çok yakınımızda sürekli bizi taciz eden bir hayalet gibi dolanıp duruyor. Belki hatırlayanlar olur, eşim Sevda yıllar önce Nilüfer'le birlikte Esirgemedem etkinliğinde sahne alıp "Anlat Arkadaşım" adlı şarkıyı söylemişti. O dönem epeyce bir gündem olmuştu bu. O sırada bir telefon aldı Sevda. Arayan hayır sever kişi şöyle diyordu telefonun ucunda: "Kızım çok güzelsin, ama sana bir protez göz yaptıralım. Tüm ameliyat masraflarını karşılayacağım." Sevda'nın gözleri küçükken geçirdiği hastalıklar nedeniyle alınmış. O nedenle göz çukurları boş. Çok iyi anımsarım bazı yakınlar düşünümüzde gözlük takmasını önermişlerdi Sevda'ya.

Ortada kimilerinin çoğunluk, kimilerinin alışıldık, kimilerinin normal dediği bir kalıp var. Herkesten bu kalıba uydurması bekleniyor kendilerini. Ayak numaranız 44 de olsa 34 de olsa 38 numaralı ayakkabıya sığmalılar, ötesi yok. Ya sığmazsa, o zaman sistem yetersiz olduğumuzu fısıldıyor bize. Ne yapıp etmeli 38 numara yapmalı ayaklarımızı. Bunun bedeli kendimizden vazgeçmek olsa bile.

Yalnız çözemediğimiz bir soru var: Neden fısıldanan bu sesi dinliyor çoğumuz? Niçin "Hadi oradan, ben farklarımla benim" demek yerine ona dayatılan kalıba uymak uğruna gerekirse ölmeyi bile göze alıyor? Bizi normal olmaya, sağlam olma çabasına iten güdü ne? Maalesef bunların yanıtlarını verebilecek kadar akıllı ve ön görülü değilim. Aklıma yakın gelen bir tek var sayımım var: kabul görme, takdir edilme, beğenilme ve dolayısıyla yalnızlıktan kurtulma isteği. Gayet insanı insan yapan bir istek. Düşünüyoruz ki, ne kadar sağlam olmaya çabalarsak, o kadar dışlanmayacak, yalnız kalmayacağız bu hayatta.

İşte burada yanıldığımız iki nokta var. İlki esasında özendiğimiz, onlar gibi olmak için her şeyi göze aldığımız sağlamlar da mutlu değil. Çünkü sistem onlara da fısıldıyor yetersiz oldukları bir şeyi.

İkincisi, ne kadar çabalarsak çabalayalım, kendimizden vazgeçtiğimiz her an aslında daha çok takdir edilmiyoruz. Bunu son 5 ayda 18 kilo vermiş biri olarak söylüyorum. Önceleri, "Engin çok şişmanlamışsın, sağlığına zararlı" diyenlerden bazıları Bugün, "Bir şey mi oldu, hasta mısın, çökmüş görünüyorsun" diyorlar. Bu, her durum için aynı.

Yazıyı nasıl ve nereden bağlasam bilemedim. Belki şunu söyleyerek bitirebilirim: farklarımızı telafi edilmesi gereken eksiklerimiz olarak gördüğümüz müddetçe üzerimizdeki hayali normal kalıbından kurtulamayacağız. Gerçek eksikliğin kendi farklarımız değil, dünyadaki muhteşem çeşitliliği keşfetmemek olduğunu anlayacağımız günler dileğiyle.

Not: Aslında yazıyı hazırladığımda başlığına karar verememiştim. Ve hem EEEH Dergi ekibine hem de Levent Açlan'a danıştım. Çok güzel öneriler geldi, ama bunlardan özellikle birisi daha çok hoşuma gitti: "Başkalarının gözleri Senin Aynan olmasın". Levent bu başlığı seçmesini şu cümlelerle açıkladı attığı iletisinde: "Derler ya, gözler ruhun aynasıdır... işte biz kendi ruhumuzu bir bulabilsek, başkalarının gözlerinde sürekli kendimizi aramaktan vazgeçerdik. O kadar kendimize aşık ama bir o kadarda uzağız ki, o yüzdendir işte, başkalarının sözleri ve bakışları bizi harika ya da dünyanın en çirkin insanı hissettirir. Tıpkı senin ve benim ani susuşlar karşısında duyduğumuz tedirginlik veya rahatsızlık gibi."

Kaynakça

Campbell, F. (2009). *Contours of ableism: The production of disability and abledness*. London and New York: : Palgrave Macmillan.

Davis, L. J. (2011). Normalliğin inşası: Çan Eğrisi, Roman ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sakat Bedenin icadı. D. Bezmez, S. yardımcı, & Y. Şentürk içinde, *Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Mucize Doktor 12. Bölüm. (2019). *Bir Gülücük İçin Can Verdi*. Youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=R8S-7QTvwqk&list=PL-7iGZuT11FJ1pv7l-sd5_Ydju4sH285U&index=20&t=0s adresinden alındı

Mucize Doktor 12. Bölüm. (2019). *Gülmek İçin Ölmeyi Göze Alıyorsun*. Youtube.com: <https://www.youtube.com/watch?v=w17YUoTbXYY> adresinden alındı

Yavuz. E. (2017). *Moebius Sendromu Nedir? Nedenleri, Belirtileri, Tanısı ve Tedavisi*. Doktordan hhaberler.com: <https://doktordanhaberler.com/moebius-sendromu/> adresinden alındı

Yılmaz, E. (2016). Kusursuzluğun Kusuru. *Eşit, Erişilebilir, Engelsiz Hayat Dergisi*(31). http://eeeh.engelsizerisim.com/yazi/42/kusursuzlugun_kusuru adresinden alındı

KENDİ SINIRINI ÇİZ VE ONU KORU

Emine Berre Gümüş

eberre@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Bugünlerde televizyon ekranlarında çıkıp konuşan doktorların içinde en sempatiği, benim de sıkı takipçisi olduğum bir Youtube kanalında da görüldü. Merak edip başka konuşmalarını da izledim. Yabancı menşeli, ülkemizde pek sevilen, ufuk açıcı konuşmalarıyla ünlü bir organizasyonda Otizm hakkında konuştuğunu gördüm. Şok ediciydi benim için.

Tam bu sıralarda ben EEEH Dergi için Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ile ilgili bir yazı yazmaya çalışıyor ama haddim olmadığını düşünerek erteliyordum. Hatta Engin Yılmaz'a tam olarak şunu söylemiştim: "Gerçekten bu dertten muzdarip insanları incitecek bir şey yazmak istemem.". Heyhat meğer incitecekler incitecekleri kadar incitmiş farklı bireylerimizi. Otizmi sürekli silgi kaybetmek, arkadaşlarıyla geçinememek, matematikten anlamamak olarak lanse eden bir doktor karşınıza çıktığında ya hepiniz otizimli olduğunuzu düşünürsünüz ya da otistik bir çocuğunuz varsa onun bir gün doktor olabileceğini.

Maalesef ülkemizde en zor anlaşılan şey, bilişsel sorunların 1 ve 0'dan ibaret olmadıklarıdır. Bu hamilelik değildir, ya var ya yok durumu değildir, bu uzun süren bir haldir, herkesin sahip olduğu biriciktir. Otizm de, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktif Bozukluk da, spektrum içinde olan farklılıklar. Bazılarımızın (bence hepimizin) kafası aynı şekilde çalışmıyor. Burada belki de yazımın olması gereken noktasına erişmiş oluyorum: bir isim koymadan da birbirimizden farklı olduğumuzu kabul etmekte ne sakınca var?

Geçen Aralık ayında, "Artık dayanamıyorum." diyerek psikiyatra gittiğimde bana Dikkat Bozukluğu tanısı koydu. Seans sırasında itiraz edip, "Bende bu olamaz." dedim; çünkü ben kitap okuyordum, bir sürü iş yapmıştım, neredeyse emekliliğim gelmişti (Ey EYT), 3. üniversitemi okuyordum. İmkânsızdı.

Çünkü hayatım boyunca bir kişi görmüştüm DEHB olan ve o çocuğun yaşamı ile benimkinin alakası yoktu. Bir saniye susmadan konuşur, her şeyi dert eder, hareket etmeden duramaz, bir şeyi tutturdu mu vazgeçirmek saatler sürerdi. Gözlemlemediğim ancak annesinden hikâyesini dinlediğim bir kız çocuğu da, zapt edilmesi mümkün olmayan davranışlar sergiliyordu, ta ki tanı konulup ilaç alana kadar.

İtirazıma rağmen, biraz da çaresizlikten doktorun verdiği ilacı aldım. Bana sadece 6 aylık bir sürede, delirmeden okulu bitirecek kadar beynimi koruyacak bir mekanizma lazımdı. O sırada 1 senedir psikoterapi görüyordum, ilerliyorduk ama bir türlü benim günümü yakalayamıyorduk. Hatta bazen terapinin kendisi bile enerjimi tüketiyordu.

Tabii beni buraya getiren süreci anlatmam lazım, GETEM’de çalışıyordum, Fizik bölümünü bitirmeye uğraşıyordum, tek başıma yaşıyordum ve betimleme de yapıyordum. Sorun en baştan belliydi, kimse 34 yaşında, çalışırken, günlerinin tamamını zapt edecek bir hayata İstanbul gibi bir şehirde atlamaz. Yüksek lisans için belki ama lisans, ilginizi çekmeyen bir sürü dersi aldığınız, eşek yüküyle sorumluluğunuzun olduğu (laboratuvarlar, raporlar) en iyi ihtimalle 4 sene sürececek bir macera. Bu işe girişmek bile bir sorundu bence. Bugün dönüp bakınca; “İyi ki yapmışım, yoksa kendimi tanıyamayacaktım.” diyorum.

Gelelim Dikkat Bozukluğu meselesine. 2018 Aralık ayından sonra her ay düzenli olarak psikiyatra gidip ilacı yazdırdım ve 45 dakikalık seans boyunca da Dikkat Bozukluğu ile ilgili konuştuk. Biraz direnç, biraz fazla kabullenmeyle Temmuz ayına kadar geldik. Temmuz’da okul bitmişti, artık ilaç istemediğimi, ne yapabileceğimi görmek istediğimi söyledim. Ama ilk kez o odadan Dikkat Bozukluğu’nu kabullenerek çıktım.

Sonrasında psikiyatrimın tavsiye ettiği bir kitabı aldım. Allah’ım sonunda bir kitap, sadece bir kitap beni anlatıyordu. O çaresiz ama vazgeçmeyen, “değişik” olduğu kadar sevimli, ayaklı öz yıkım abidesi bendim.

İnsanoğlu çok tuhaftır, seneler boyu sizi “değişik” olarak damgalar ama sonra siz çıkıp benim değişikliğimin bir nedeni varmış dediğinizde “arkasına sığınyor” olursunuz. Bu nedenle belki de biz “değişik”lerin yapması gereken, kendilerini kabul ettirmeye çalışmaktansa, kendilerini kabul etmek ve bunu tüm samimiyetleriyle söylemektir.

Dikkat Bozukluğu; sizin organize olmanızı, işleri önceliklendirmenizi, kısa süreli olarak bir şeyi hafızanızda tutmanızı, yoğun ve dikkatli bir iş yapmanızı engeller. İşler gözünüzde büyür, çok basitçe yapılacak bir işi ertelemeye başlarsınız. Ertelemeye başladığınızı fark ettiğinizde, ilk düşündüğünüz şey “Ben bunu yapabileceğimi düşünmüyorum, başarısızlıktan korkuyorum ki erteliyorum belki de yeteri kadar istemiyorum.” olur. Dikkat Bozukluğu’nu sıradan bir ertelemeden ayıran; duyduğunuz pişmanlık, yapamadığınız her şeyden sonra iç yıkıma dönen bir döngüye girmenizdir. Kimseye gerek yok, önce siz kendinize olan inancınızı kaybedersiniz.

Sorun neyi, ne kadar istediğinizi asla bilemeyecek olmanızdır. Bazı şeyleri iyi, bazı şeyleri kötü yapmak herkesin başına gelebilecek bir şey, işleri ertelemek neredeyse evrensel bir mizaha sebep olan günümüz hastalığı. Ayrıca dikkat süremiz de teknoloji sayesinde giderek kısalıyor. Bu dertlerinizi birine söylediğinizde, bunun son derece normal olduğunu, yeteri kadar istemediğinizi ya da en güzeli iradesiz olduğunuzu söyler.

İrade nedir peki? İrade, benim anladığım en az sahip olduğumuz şey; irade, en üste çektiğimiz boya. İrade ile sigarayı bırakamazsınız, zayıflayamazsınız, spor yapamazsınız. Hayatınızda bir şeyi değiştirmek istediğinizde, bunu ancak o şeyi yapmanıza neden olan duyguları bulup onları sağaltarak yapabilirsiniz.

İradenizle oturduğunuz çalışma masasından, saatler geçmesine rağmen bir tek satır çalışmadan kalkabilirsiniz. Telefon, bilgisayar veya televizyona ihtiyacınız yok. Aklınıza günler önce duyduğunuz bir söz, yıllar önce başınıza gelen bir olay, gelecekte olabilecek bir kaza gelir. Gelir de gelir. Onları susturmaya çalıştıkça yenisi gelir. Evham değildir, kaygı değildir, sanki beyninizin içinde bütün nöronlar birbiriyle konuşur.

Sonra giderek zamanınız azalır; mesai bitmek üzeredir, sınava 5 saat kalmıştır, iş teslimi yaklaşmıştır, anneniz gelmek üzeredir. Sonuçta kaygı başlar ve yapabildiğiniz kadar yapmanız gereken işi yaparsınız. Yapabildiğiniz kadar... O insanlığın mucize olarak gördüğü, son gece sabahlayarak sınava çalışmak, proje yetiştirmek, ne bileyim taşınmayı becermek için kullanmak istediğiniz ilacı alsanız bile sadece yapabileceğiniz kadarını yaparsınız. Ama acı çekmeden.

Yıllardır memurluk yapıyorum. Geçmişte Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nde çalışıyordum. Parlak bir çalışan olarak işe başladım, kimsenin bilmediği yerde bilgisayar kullanabiliyordum, hızlıydım, zekiydim. Ama bir sorun vardı, olmayacak hatalar yapıyordum. Ufak kelime hataları, sadece sıkıldığım için dosyalayamadığım evraklar, işleri biriktirdiğim için geç saatlere kadar çalışma sorunu, kimsenin tek başına yapamayacağı bir işi üstlenerek, altında ezilmek ve sonrasında asla bitmeyecek bir temizleme operasyonu.

O dönem en uzun süre birlikte çalıştığım müdür yardımcısı, bir gün çalışma arkadaşşıma şöyle demiş: "Bak şimdi Berre'yi çağıracağım, ben evrak imzalayana kadar bekleyemeyecek, çıkacak odadan.". Müdür yardımcım Edebiyat mezunuydu, iyi yazardı, hızlı okurdu, işi de uzatmazdı. Ama onun bir sayfalık yazıyı okumasını bekleyecek "sabır" bende yoktu. Zaman zaman odasındaki kitapların isimlerini okurdum, bazen dosyaların. Bazen tek tek bütün eşyalara bakar, içimden isimlerini sayardım. Bir keresinde 2'lik sayma sisteminde 2 üzeri 10 sayısına kadar saydım. Çünkü orada duramıyordum.

Dikkat Bozukluğu'na en yaygın eşlik eden Hiperaktivite, belki sizin düz duvara çıkmanıza neden olmaz. Belki kavgacı veya sürekli kolunu, bacağını kıran bir çocuk da olmazsınız (Ben 4 kere ayak bileğimi çıkarttım.) ama zorunluluk halinde durmanıza imkân yoktur. Ülkemizde maalesef herhangi bir farklılığı negatiften pozitifte çevirmeye çabalamak yerine, "Sükût dur." diyen otorite olduğu için en iyi ihtimalle benim gibi şaka ya da espri konusu olursunuz ya da öğrenciliğinizde dayak yer, çalışma hayatınızda da aşağılanırsınız. Tabii bu arada hala devam eden ayaklarımı sallama alışkanlığım yüzünden ailemde sürekli "Erkek gibi bacak sallama." diye uyarıldığımı yazmasam olmazdı.

Gelelim neticeye. Ben bununla napacağım, buna sahip olmak beni engelliyor ama engellediği şeyleri yapmak zorunda mıyım? Dananın kuyruğu burada kopuyor işte. Ben yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum, seanslarca o şeyleri neden istediğimi, hatta içten içe neden yapmak zorunda hissettiğimi konuşabiliriz. Ya da beni bununla mücadele ederken kendi halime bırakırız. Müdahale edenler, anlamamakta direnenler

veya sorun olarak görmeyenleri pistin dışına aldıktan sonra, bu dertten muzdarip arkadaşlarıma seslenmek istiyorum:

Maalesef önce terapi ile davranışlarınızın ne kadarı Dikkat Bozukluğu sebebiyle oluşmuş davranışlar ya da Dikkat Bozukluğu'nun sebep olduğu davranışlar yüzünden çevrenizden gelen tepkilere karşı tepki, ne kadarı gerçekten sizin istekleriniz, karakteriniz, bunu anlamamız lazım.

Sonrasında da insanlara sınırın nerde bittiğini göstermeniz, bunu yaparken de kendinizi suçlu hissetmemeniz gerekiyor. Bir şeyi unuttuğunuzda, dikkatiniz dağıldığında, sürdürmekte ya da tamamlamakta zorlandığınızda, müsaade isteyin ve karşıdan gelen şaka/alay ya da azarlarla savaşmayın. Uzaklaşıp sakinleşin, sonra kaldığınız yerden devam edin. Karşıdan gelen fikirlerle mücadele etmeye çalışmak, sizi yoracağı gibi karşınızdakinin de fikrini değiştirmez. Kendinizi kabul etmek ve başkalarına kabul ettirmeye çalışmamak yapabileceğiniz en iyi şeydir.

Onlar sizi sabırsız görürken aslında siz dünyanın en vazgeçmeyen ve en sabırlı insanısınız. Bunu herkesten iyi biliyorsunuz. 10 bin kere denediniz, 9999 kere yenildiniz ve hala denemeye devam ediyorsunuz.

Bitirirken; bu yazıyı yazmaya Ağustos'ta başlamıştım. Sonra tamamen değiştirerek Ekim'de yazdım. Bu versiyonun ise, diğer ikisiyle alakası yok. Yazmaya karar verdiğimde de, şimdi de ilaç alıyordum. Çünkü ilaçsız bu yazı sanırım 6 sayfa falan sürerdi. Zaten bir türlü çatısını kuramazdım.

Ben şöyle mücadele ediyorum Dikkat Bozukluğu ile; ilacı her gün almıyorum. Çünkü her gün o kadar ayık olmak çok yorucu ve o gün eğer istediğiniz şeyi yapacak imkânınız olmazsa, fazlaca sinirleniyorsunuz. Bunun yerine kendimi rahat bırakıyorum, aylık planlar mı dersiniz, bir sürü kitap almak, bir sürü yere bakmak, bir sürü hayal kurmak mı dersiniz, hepsine izin veriyorum. Sonra düzenli olarak her gün kendimi yoruyorum. Kitap okuyabilmem için evi süpürmem gerekiyor, bazen eve girdikten sonra koltuğa oturmam iki saati buluyor, çünkü sürekli o tek kişilik evimi toplayıp duruyorum. Ancak enerjim bittiğinde oturup bir şey izleyebiliyor, bir şey okuyabiliyorum. Günün sonunda çoğu zaman yapmak istediklerimi yapamamış ve hayal kırıklığı içinde uykuya

gidiyorum. Ama aslında bu süreç, beni ben yapıyor. Çünkü ilaç aldığımında, sadece bu maymun iştahı ile saldırdığım şeylerin ya da hayallerimin hangisine odaklanabileceğimi seçiyorum. Yani ilaç sizi başka biri yapmıyor, kendinizin organize şekline çeviriyor. Ama siz hala sizsiniz, o dağınık kafalı, eğlenceli, enerjisi bitmeyen ve asla olması gereken yerde olamayan siz.

Kalın Sağlıcakla.

HAREKET ETME İHTİYACI

Habil Bozkurt

bozkurthabil@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Canlı organizması ancak hareket ederek hayatını devam ettirebilir. Hareket etmeyen bir organizma, zamanla ölmeye mahkumdur. İnsan organizması dahi bu tariften hariç değildir. Binaen aleyh hava gibi, su gibi yaşayabilmemiz için hareket etmek de bir ihtiyaçtır. Gel gelelim, gerek çevresindeki sportif faaliyetlerin yetersizliği gerek ailenin aşırı korumacı tavrı sebebiyle sakat insanlar bu ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamaktadırlar.

Kendim yüz kiloya ulaştınca, meseleyle alakalı dergiye bir şeyler yazmak aklıma geldi. Ne yazmam gerektiği hususunda hafızama müracaat ettiğim zaman, hafızam her zaman yaptığı gibi beni çocukluğuma götürdü. Kendimi, evimizin salonunun ortasında, kendi etrafımda deliler gibi dönerken buldum. Bütün aile fertlerinin beni bu hareketten men etmeye çalışmalarına rağmen hiçbirisi buna muvaffak olamıyordu.

Gel zaman git zaman, ilkokula başladım. Okul ortamında öyle kafama göre kendi etrafımda dönemeyeceğim açıktı. Tam ne yapacağımı düşünürken, aynı sınıfta okuduğumuz bir arkadaşın ileri geri sallandığını fark ettim. Bir başka arkadaş da ha bire kafasını sallayıp duruyordu. Vücudum, kendini ileri geri sallanma hareketine daha yakın bulmuş olacak ki ben de okuduğum sınıftaki ileri geri sallanan arkadaşla beraber sallanmaya başladım. Bu harekete o kadar alışmışım ki dışarıdan birisi beni sallanmamam hususunda ikaz edene kadar sallandığının farkına dahi varmıyordum.

Hoş şimdi de varmıyorum ya her neyse... Bu arada kendi etrafımda dönme işine de tam gaz devam ediyordum. Okulda alay mevzuu olmamak için bu hareketi yalnızca tatil için köye gittiğim zamanlarda yapıyordum. Kendi etrafımda dönme huyunu tamamen bıraktığımda, 17 yaşındaydım. Ve lise 3'e gidiyordum.

Zamanla benim gibi sallanan, kendi etrafında dönen, kafasını pervane gibi sağa sola döndüren körlerle tanıştım. İşin garip tarafı, daha evvel birbiriyle hiç karşılaşmamış insanların hayatlarının belli bir evresinde aynı hareketleri yapmalarıydı. Mesela ben köydeki evimde, kendi etrafımda dönerken benden kilometrelerce uzakta oturan başka bir kör benimle aynı hareketi yapıyordu. Daha evvel birbirimizle hiç karşılaşmadığımız gibi bu hareketleri yapmayı başka bir kişiden de öğrenmemiştik. Üstelik herhangi bir zihinsel özrümüz de yoktu. O halde, bizi bu hareketleri yapmaya sevk eden saik ne olabilirdi? Neden hepimiz tek bir yerden komut almış gibi aynı hareketleri yapıyorduk? Bilhassa özel eğitim sahasında çalışan bilim insanlarının dikkatle üzerine eğilmesi gereken bir mesele bu bence. Ama ben sallanma, kendi etrafında dönme gibi tiklerin bir kısmını yapmış; bir kısmını maalesef hala yapmaya devam eden birisi olarak diyorum ki: “Bu gibi hareketler psikolojik ve fiziksel bastırılmışlığın bir neticesidir. Ve ancak bu baskının ortadan kalkmasıyla, ortadan kalkabilir.”. Yazının hemen başında hareket etmenin de hava gibi, su gibi canlı organizması için bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştim. Çocukluk çağında bir şekilde bağımsız hareketini kazanmış, özgüveni yüksek körlerde bu gibi tikler hiç görülmez. Çünkü böyle insanlar, günlük hayat pratiği içinde vücutlarının olmazsa olmazı olan hareket etme ihtiyacını karşılayabiliyorlar. Oysa bizim gibi çevre tesiriyle hayatları daha sınırlı bir alana hapsedilmiş olanlar, bu ihtiyacı o dar alanın hudutları içine sığdırmaya çalıştığı zaman ortaya böyle garip tikler çıkabiliyor. İşin bir başka boyutu da, böylesine toplumdan iğdiş edilmiş olan bu gibi sakatların, çareyi kendi hayal dünyalarına sığınmakta görmeleri. Hele bir de aslında hayal dünyalarına ait olan korku, heyecan gibi duygular, fiziksel davranışlarına aksederse, telafisi çok zor davranış bozuklukları yaşanabiliyor. Mesela zaman zaman kendimde bu türden davranış bozukluklarına rastlıyorum. Konunun uzmanı olmadığım için bu gibi sorunların çözümü noktasında bir şey söyleyemeyeceğim. Yine de bana sorarsanız, ben bu tür sorunların tek çözüm yolunun sakatların her alanda hareket etme hürriyetine sahip olabilmelerinden geçtiğini söylerim.

Yazıma son vermeden evvel okuyucularıma mühim bir hatırlatmada bulunmak isterim:

“Kıymetli okuyucu! Eğer dikkat ettiysen, yazılarımda hep kendi yaşamışlıklarımdan örnekler veriyorum. Bunun seni sıkmış olabileceği düşünceyle bu yazıya son vermeden evvel senin nezdinde bu mevzuya açıklık getirmek istedim. Bilhassa EEEH Dergi'yle tanıştıktan sonra sık sık geçmişime yolculuk yapar oldum. Geçmişime yaptığım her yolculukta, daha evvel üzerinde durmadığım birçok hadisenin, sakatlığımınla doğrudan bağlantısı olduğunu keşfettim. Bu keşiflerimi EEEH Dergi'nin sayfalarına taşımamın sebebi, tıpkı benim gibi senin de geçmişte ya da şu anda hızla akıp giden hayatın hay huyu içinde başına gelen hadiselerle sakatlığın arasındaki bağlantıyı kurabilmeni sağlamaktır.”

DANİMARKALI KIZ

Meral Sözen

meralsozen1@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Sevdikleriniz sizden başka birisi olmanızı istese ne yaparsınız? “Nasıl yani?” dediğinizi duyar gibiyim. Evet, tam olarak kendiniz değil de bir başkası olmanız istense, onların arzu ettiği o, “başkası” olduğunuzda sizi çok sevdiklerini ve seveceklerini söyleseler, ancak kendiniz olduğunuzda onların çok üzüldüklerini görseniz... Tepkiniz ne olurdu?

Kendimiz olmaktan vaz geçmek bizim karar verebileceğimiz bir şey değil. Yani her durumda biz kendimiziz. Yine de bir başkası gibi yaşama, görünme veya davranma seçeneğimiz var. Diğer insanlar öyle istiyor ve öyle mutlu oluyor diye, bir başkasıymış gibi yaşamayı seçer miydiniz? Daha da doğrudan sormak gerekirse, birileri öyle istiyor diye kendinizi öldürür müydünüz?

Üstelik asıl soru bu da değil. Bir insandan böyle bir şey istenebilir mi? Bir insana, “Sen bir başkası olmadığın için çok üzülmüyoruz, bizi üzme ve kendini öldür.” demeye kimin hakkı olabilir?

Bu sorduğum sorular hayal ürünü bir kurgunun soruları değil. “Danimarkalı Kız” adlı sinema filmini izledikten sonra zihnimde dolaşıp duran sorular. GETEM’de sesli betimlemeli olarak bulabileceğiniz film, tarihin ilk cinsiyet değiştirme ameliyatlarından birini de olan Lili adlı trans kadının yaşamını anlatıyor.

Lili uzun yıllar erkek gibi yaşamış bir kadın. Filmde; kendisi olarak, yani bir kadın olarak yaşama isteğini daha fazla bastıramayacağını fark ettikten sonraki süreç anlatılıyor. Yaşananlara baktığımızda, ayrımcılığa uğrayan ve kendisi olmasına izin verilmeyen tüm gruplara genellenebilecek temel problemleri görüyoruz.

Öncelikle; “farklı” olanın, “tedavi edilmesi gereken” olarak algılanması sorunu çıkıyor karşımıza. Başlangıçta tıp doktorları bu duruma biyolojik bir sebep ve buna bağlı bir çözüm arıyorlar. Sonra da bunun psikolojik bir rahatsızlık olduğuna karar veriyorlar. Kendisine şizofreni teşhisi konuyor ve akıl hastanesine kapatılmak isteniyor. Burada şunu açıkça ilan etmek isterim ki; sözde normallerin, sözde kriterlerle, bir insanı kapatma haddini kendinde bulan otoritelerin akıl sağlığından şüphe etmekten kimse beni alıkoyamaz. LGBTİ hareketi o günden bugüne hayli yol kat etti. Hala ciddi sorunlar olmakla birlikte, en azından günümüzde tıp doktorları, trans bireyleri tedavi etmek amacıyla akıl hastanesine kapatmaya çalışamaz. Filmde Lili geçiş ameliyatı olduktan sonra bir arkadaşıyla aralarında şöyle bir diyalog geçiyor:

-Doktor seni kadın mı yaptı?

-Hayır, beni Tanrı kadın yaptı. Doktor ise kendim olarak yaşamama engel olan durumu ortadan kaldırdı.

Yani düzeltilmesi gereken veya sorun olan Lili'nin kadın oluşu değil, erkek gibi oluşuydu. Aynı durumun engellilik bağlamında da geçerli olduğundan şüphem yok. Düzeltilmesi gereken engelli kişi değil, çevresel koşullar. Ancak üzülerek söylemeliyim ki engellilik açısından durum hiç de iç açıcı değil. Bir süre önce sevgili Beyza Ünal'la bir grup insana, engelliliğin bir eksiklik değil farklılık olduğunu anlatmaya çalıştığımızı ve ne yazık ki sağlamcı zihniyet üzerinde en ufak bir esnemeye bile ulaşamadığımızı hatırlıyorum. Öyle ki, engelli kimliğinin birer temsilcisi olan Beyza ve beni, engelliler adına fikir bildirmekten men ediyor, her engellinin tedavi olmak isteyeceğini, bunun kesinlikle giderilmesi gereken bir eksiklik olduğunu, tedavi edilemediği durumlarda ise, “üzüntü verici” bir durum olarak algılanması gerektiğini söylüyorlardı. Hatta Beyza'nın tedavi olmayı reddeden kişilerin varlığını göstermesi üzerine, bu durumun tamamen psikolojik bir sorundan kaynaklandığı şeklinde bir açıklamaya gidiliyordu. Burada biraz kendimize de bakmamız gerektiğini düşünüyorum. Toplumun bilinçlenmesinden çok, engellilerin bilinçlenmesi gerekiyordur belki. Ne yazık ki hayatını olası bir tedaviyi beklemeye adanmış pek çok kişi var. Sürekli, henüz teori aşamasındaki tedavi seçenekleri de dahil, araştıran, yanında biri olmadan cep telefonundaki mesajları nasıl okuyabileceği hakkında hiçbir fikri olmayan, ve daha kötüsü böyle bir gündemi de

olmayan, ve fakat bir bilim insanı kadar tıbbi terminolojiye hakim olan görme engelli yoldaşlarımı üzümlere izliyorum. Engelli birey boynunu büküp bir çare aradıkça ve toplumdan sadece merhamet bekledikçe, benim hayatım zorlaşıyor. Belki bunlardan bahsetmek kulağa hoş gelmiyor ama birilerinin de bunları söylemesi lazım, üzgünüm.

Farklılığın, düzeltilmesi gereken bir bozukluk olduğu algısından çok da bağımsız olmamakla birlikte, bir başka sorunlu durum daha var. O da, farklı bireyin çoğunlukla en yakınlarından başlayarak çevresinden gördüğü duygusal şiddet. Filmde bana göre en can alıcı mesele bu. Lili, bir kadın olarak yaşamına devam etmek isterken karısı bu durumdan büyük üzüntü duyuyor. Elbette kocasının artık erkek değil de kadın olması, o kişide duygusal bir karmaşa yaratır ancak bu durumu bir drama çevirmeye gerek var mıydı bilemiyorum. Filmle ilgili en çok tartışılan nokta da bu olmuş. İlk tepki olarak herkes kendini Lili'nin karısı durumundaki kadının yerine koyuyor. Yani "normal" olanın başına gelmiş dramatik bir olay, bir talihsizlik gibi algılanıyor olanlar. Filmi izleyenlerin yaptıkları yorumlarda Lili'yi bencillikle suçladıklarını öğrendiğimde, çok şaşırdım ve kızdım. Karısı olan kişi Lili'ye tekrardan erkek gibi olması konusunda duygusal baskı yapıyor. Bir sahnede, "Kocamı bana geri getir, onu çok özledim." diyerek ağlıyor mesela. Lili ise, hayatının kalanını bir kadın olarak geçirmeye kararlı görünüyor. Daha doğrusu bir karardan ziyade bunun elinde olmadığını ifade ediyor. Beni oldukça etkileyen ve çok önemli olduğunu düşündüğüm bir sahne var ki orada Lili şöyle diyor: "Her sabah kalkıp bütün bir günü erkek olarak geçirmeye karar veriyorum, bunun için çalışıyorum fakat olmuyor." Şu çok önemli ki, Lili çevreden bir tepki veya baskı görmediğinde son derece mutlu. Lili'nin temelde kendisiyle ilgili hiçbir rahatsızlığı yok. Ancak başta karısı olmak üzere çevreden gelen tepkiler onu mutsuz ediyor, zarar veriyor. Engellilik deneyiminde de çok benzer bir durum yaşanıyor. Son derece keyifli bir gününüzde yolda ıslık çalarak yürürken, sokaktaki bir kadın çocuğuna diyor ki, "Kızım bak, elimi bırakma yoksa abla gibi olursun." Dahası da var; siz hayatınızdan memnun güzel güzel planlar yaparken, ailenizden biri, "Bir de tedavi olsaydı." diyor. Belki yanınızda belki de siz yokken gözyaşı döküyor. Kendisi için üzülen kişileri eleştirmek de o kişide tekrardan bir rahatsızlık uyandırabiliyor. Bu noktada bencillik veya nankörlükle suçlanmak da an meselesi tabii ama yine de bunlardan da birilerinin bahsetmesi lazım.

Her bakımdan çok başarılı bulduğum bu filmle ilgili eleştirebileceğim tek bir şey var. O da anlatılan öykünün baştan sona bir dram havasında verilmiş olması. Oyuncuların sürekli gözlerinin dolması, yüzlerinde kederli bir ifade olması, alt üst olmuş hayatlar, acı çeken insanlar...

Son olarak bir not düşmek istiyorum. Ben filmi kendi bakış açım üzerinden okudum ve yorumladım. Film izleyen birkaç farklı arkadaştan çok farklı yorumlar da aldım. Lili'nin karısı olan kişi tarafından mağdur edilmediği, aksine eşinin son ana dek Lili'nin yanında olduğu, insanüstü bir destek verdiği, hatta asıl mağdur olanın Lili'nin eşi durumundaki kadın olduğu gibi...

Bu öykü kimin öyküsüydü? Farklı olanın mı yoksa farklı bireyin yakını olan "normal" in mi? Asıl mağdur kimdi? Üzüntülerin sebebi neydi? Peki siz olsaydınız, karınız veya kocanız sizinle aynı cinsiyete geçseydi nasıl tepki verirdiniz? Sevdiğiniz kişi için olmadığınız biri gibi yaşamayı kabul eder miydiniz? Sevdiğiniz kişinin sizden bunu istemeye hakkı olduğunu düşünür müydünüz? Siz kendiniz olarak mutluyken, en yakınlarınız sizin bu durumunuzdan dolayı çok üzgünse ne hissedersiniz?

Paylaşın zenginleşelim.

SEKSENLER, BETİMLEMENİN BAŞKA YÜZÜ

Gülcan Altun

guleycane@gmail.com

Sayı: 70, Aralık 2019

Vizyonda olduğu geçmiş yıllarda; adını, takipçisi olan bir arkadaşımın sıkça duyduğum bir diziydi Seksenler. O zamanlar biz izlemiyorduk. Sonra sonra hem TRT'de hem 360 TV'de yayınlanan tekrarlarının adeta müdavimi olduk. Bu dizinin sesli betimlemesinin de olduğunu biliyordum ama annemle birlikte izlediğimizden ve televizyonumuz 90'lardan kalma olduğundan bu zevkten mahrumdum. Dizinin yeni bölümlerinin geleceğini duyduğumuzda annemle birlikte sevindirik olduk.

Birgün çok sık bakmadığım Twitter'e girdiğimde Seksenler'in yeni bölümlerine dair bir video paylaşıldığını gördüm. Tabii ki videonun sesli betimlemesi yapılmamıştı. Twitin altındaki yorumlardan anladığım kadarıyla dizinin yeni çekimlerinde çok sevilen kimi karakterler yoktu. Örneğin; Ergun, Niyazi, Çağtay hatta Pastacı Sami. Çoğu insan o ya da bu olmadan bu dizi olmaz diyordu. Kendimi tutamayıp ben de evet olmaz diye bir yorum yazdım. Hemen sonra bir yorum daha girip olmazsa olmaz bir şeyin de sesli betimlemesi olduğunu ekledim. Ancak anlaşılın beni pek sallamadılar. Nitekim dizinin yeni sezonu başlayalı neredeyse kırk bölüme ulaştı. Fakat dizinin eş erişimine dair kayda değer bir gelişme yok ne yazık ki.

Dizinin başlangıcından haftalar sonra Betimleme Tartışmaları adlı Google grubundan öğrendiğime göre iki yüz yirmi dokuzuncu bölüm betimlenmişti. Bir de paylaşan Olgun ağabey iletinin altına Youtube adresini iliştimişti. Adreste gördüğüm kadarıyla engelsiz bölüm sisteme 26 Kas 2019 tarihinde yüklenmiş. Bununla birlikte yeni dönemde başka hiçbir bölümün betimlemesi olmamış. Youtube'den incelediğimde bir sonraki bölüm olan 230'uncu bölümün 21 Ekim 2019'da yüklendiğini görüyorum. Ancak bölümün üzerinden, bu yazının yayıma hazırlandığı tarihte yaklaşık bir buçuk ay; son sesli betimlemeli bölümün sisteme eklenmesinden itibaren ise on altı gün geçmiş olmasına karşın iki yüz otuzuncu bölümün engelsiz versiyonu hala yok. Bu arada bir not

olarak, engelsiz yayımlanan tek bölümde alt yazı ve işaret dili betimlemelerinin de olduğunu eklemeliyim. Ben bunu size bilgi vermek için gören bir arkadaşıma göstererek öğrendim.

Olgun ağabey iletisinde şunu ekliyordu: "Bu betimleme SEBEDER tarafından yapılmamıştır."

"İlginç" dedim. Başka bu işi yapan bir kurum var mı ki? Youtube kanalına baktığımda buna dair bir açıklama yok. Yaptığım basit Google aramasından da bir sonuca ulaşamadım. Dahası betimlemeli versiyon içinde de söylenmemiş. Bu yüzden kim ya da kimler tarafından yapıldığı konusunda bilgi veremiyorum.

Gelelim betimleme hakkındaki değerlendirmelerime: Öncelikle tahmin edebileceğiniz gibi yapacağım bu açıklamalar alt yazı ve işaret dili betimlemeleri için değildir.

Eş erişimde benim için en önemli olan şeylerden biri; jenerik ve sesli betimleme emekçilerinin söylenmesi. Betimlemeli versiyonda bunların hiçbiri verilmiyor. Özellikle bölümün sonundaki müziği sonuna kadar dinledim ama nafiye. Herhangi bir açıklama yok.

Seksenler logosunun altında bütün oyuncuların toplu fotoğrafı var," diyor sesli betimleme seslendirmeni. Ancak logo nasıl? Keşke betimleseydi onu da. Kör izleyici de bu logonun ne menem bir şey olduğunu öğrenseydi.

Dizinin ilk başında, yapımla ilgili kısa bilgiyi verdiği sırada betimlemecinin sesi müziğin gürültüsünde kayboluyor, tam anlamak için birkaç kez geri alıp kulak kabartmam gerekti doğrusu.

Mekanlar değişiyor ama betimlemeci izleyiciye bilgi geçmiyor. Hatta mekanlara dair hiçbir açıklama yok. Oysa ben merak ediyorum Çınaraltı Kahvesi'nin genel görünümünü. Rukiyelerin evini. Pastane'nin ortamını vs.

Bununla birlikte karakter tasvirleri de hiç yok. Sonuçta bu dizinin son bölümünden sonra yanlış hatırlamıyorsam iki sene geçti. Karakterlere dair pek çok

görsel bilgi unutulmuş olabilir. Unutulmuş diyorum çünkü dizinin önceki yayım döneminde SEBEDER tarafından betimlemesi yapılıyordu. Ben o zaman diziyi takip etmemiştim ama eminim karakterlerin görünüşlerine dair bilgilendirmeler yapılmıştır ve dizinin sürekli takipçileri konuya hakimdir. Üstelik annemin yorumlarından öğrendiğim kadarıyla mesela Rukiye ve Necla karakterleri aşırı zayıflamışlardı önceki sezondan farklı olarak. Yani zaman içinde karakterlerin dış görünüşleri dahi değişmişti. Şahsen ben özellikle bu anlamda büyük bir merakla sonuna kadar dinledim tüm betimlemeyi ama bu konuda tek bir cümle dahi yoktu. Aynı şekilde giyim kuşam, kostüm gibi detaylar hakkında da hiçbir sunum yok maalesef.

Ara ara bol müzikli ve hiçbir repliğin olmadığı sahneler var. Özellikle bölümün başlarında. Ancak buralarda herhangi bir betimleme yapılmamış. Mesela yukarıda söylediğim karakterlerin tasvirleri bu bölümlere gayet rahat yedirilebilirdi.

Gündüz mü gece mi vs zamanlar konusunda da aynı şekilde hiçbir bilgilendirme yapılmıyor. Bir tek Bekçi Bekir'in nöbette olduğu cümlesinde gece olduğu söyleniyor. Bunun dışında hemen hemen hiçbir açıklama yok.

Bu betimlemede en çok dikkatimi çeken ayrıntı: TRT gibi Türkçenin doğru kullanımının teminatı gibi görülen bir kurumun sesli betimlemesi, memleketin dil kullanımını bu kadar mı dışlar? Nasıl mı? Mesela betimleme seslendirmenin ifade şekli pek çok yerde geniş zaman kipiyle oluyor. Örnek olarak ise şöyle: "Fehmi kahveye gelir, mahalleliyle selamlaşır. Bahtiyar koşarak yanına gelir." ya da filmin daha ilerleyen sahnelerinden birinde ifade şöyle: "Gece olmuştur, Bekçi Bekir nöbet tutmaktadır." Geniş zamanı gündelik kullanımda biz toplum olarak bu şekilde kullanıyor muyuz Allah aşkına? Anlamadığım bir başka nokta da 2006'dan bu yana onüç yılını bu işi geliştirmeye adanmış SEBEDER'in değil de yabancı yapımların rehber alınması neden? Belki de öyle değildir diyeceğim de seçilen anlatım dili bunu açıkça ele veriyor bence.

Sonradan farkına mı vardı ne betimleme metin yazarı, özümüze döndü ve bizim zaman anlatımımızı kullanmaya başladı gibi geldi dizinin ortalarına doğru. Nihayet dedim ve sevindim ama sevincim adeta kursağımda kaldı. Çünkü; ilerleyen sahnelerde gördüm ki çoğu yerde geniş zaman kipine dönülüyor. Türkçede söz konusu zaman

kullanımı var evet ama biz mesela İngilizlerden farklı olarak gerçekten geniş zamanı ifade eden eylemlerde bu zaman kipini kullanmaz mıyız? "Sabahları erken kalkarım" gibi.

Rıza Amir'in kahvedekilerle Bekir'i sorguladığı sahnede sürekli şıkır şıkır diye bir ses duyuluyor. Bu ne olabilir ki? Emin olmamakla birlikte dizinin gidişinden anladığım kadarıyla Alper'in elinde bir tespah var ve sesi çıkartan o. Çok mu önemli? Belki hayır ama benim gibi seslere duyarlı biri fark ediyor ve merak ediyor işte.

Şahin ile Pastacı Sami'nin pizza meselesinden tartıştıkları sahnede Sami Şahin'e o kadar kızdı ki en son cızır cızır ses çıkaran bir şeyle Şahin'e ne yapıyorsa Şahin acı çeker gibi ıhlıyor. Bence bu da bildirilmeli kör izleyiciye.

Rıza Amir, Bekir'e sinirlenip telsiz mesajı üstüne Selahattin'le birlikte giderken hırsla arabanın kapısını çarptı. Bundan sonra Fehmi; "Kafayı yemiş bu yaaa! Çok acayip" dedi. Ama kime dedi. Rıza'ya mı, Bekir'e mi?

Seyfi ile Butik Ali salonda otururlarken Dilek onlara kahve getirdi. Bir sonraki sahnede ise Ali ve Seyfi birbirlerine bakışlar atarak kahvelerini içiyorlar. Bunları betimlemecinin söyleminden öğrendik. Aslında burada kahve içiyorlar demesine gerek yok betimlemecinin. Çünkü zaten hemen akabinde de büyük ihtimalle Seyfi'nin hüpürdetmelerini duyduk. Mesela hüpürdetenin kim olduğu belirtilebilirdi. Bundan başka, betimlemede "bakışlar atarak" denmesi yeterli mi? Bu bakışlar neyi ifade ediyor ki? Meydan okuyucu mu? Meraklı mı? Sinirli mi? Sevgiyle mi? Bilmiyoruz. Ben hiç değilse Seyfi'nin Ali'ye cins cins baktığını tahmin ediyorum aşağı yukarı bildiğim karakterlerinden ama emin olamıyorum tabii ki. Ayrıca sonrasında aynı sahne bir süre devam ediyor ama bu arada olan biten hiçbir şey söylenmiyor.

Sesli betimleme seslendirmeninin sesi, bir anda kulağa, "flash back" diye bir ifade ile geldiğinde, "Ne oluyoruz?" dedim. Meğerse geçmişe gidilmiş. Aynı ifadeyi dizinin sonlarına doğru bir daha duyunca daha net anladım. Hatta geçmişten ana geçildiğinde de, "flash back dönüş" ifadesiyle geri geliniyor. Bu ifade tarzı bana komik geldi doğrusu. Üstelik TRT gibi bir kurumda. Bir uygulama dışarıdan alınır tamam da bu kadar mı kalıp

halde? Alınan bu şeyi biraz Türkçeye ve toplumun dil kullanımına uygun hale getirmek gerekmez mi?

Nazlı'nın Ergun'la geçmişini hatırladığı bölümde betimlemeci: "Nazlı ile Ergun karşılıklı dans ediyorlar" diyor. Dans etmek? Karşılıklı dans etmek? İkincisinin tam anlamını kavrayamadım ne yalan diyeyim.

Normal şartlarda benim tercihim video ya da MP3'ü kaydettikten sonra dizi, film ya da şarkıyı takip etmektir. Özellikle film ya da dizilerde daha çok verim aldığımı düşünüyorum. Zira anlamadığım bir bölümü çok daha pratik bir şekilde ileri geri sarabiliyorum. Bunu Chrome üzerinden de yaptım ama çok daha zorlanarak ve zaman harcayarak. Korsan kaygısıyla sistemin indirmeye izin vermemesini anlarım. Çünkü o platform tüm kullanıcılara açık ve söz konusu duruma izin verilmez. Ancak yine de ne bileyim engelsiz versiyonların MP3 halinde indirilmesi desteklenemez mi acaba? MP3 hali körler dışında kimsenin bir işine yaramaz çünkü. Hele ki sesli betimlemeli versiyonu... Bu durumda da işitme engelliler ve sağırılar alt yazı ve işaret dilini alamazlar ki bu da adil olmaz kabul ediyorum. Neyse bu benim teknik bilgim dışında. Yine de bu konuda bilgisi olanlar ileti adresimden bana ulaşırlarsa aydınlanmış olurum.

Güya ben yazımı sonuca bağlayacaktım. Yine yazdım da yazdım. Diyeceğim: Herkes bildiği işi yapsa; bilmiyorsa öğrenmek için azami çaba gösterse, bütünüyle öğrenmeden yapmış olmak için yola çıkılıp oldu bittiye getirilmese. Bir bilene sorulsa ve edinilen bilgiler daha da geliştirilse... Daha iyi olmaz mı? Bu şekilde sonuç, toplum faydasına daha çok hizmet etmez mi? Yapılan işin gerçekten hakkı verilmiş olmaz mı sizce de?

Sesli betimlemenin Türkiye'deki ilki ve hakkını vere vere geliştiricisi olan SEBEDER'den değil de başka bir şekilde çözüm bulunmasının nedense ticari bir kaygıdan kaynaklandığını düşünmekten başka bir şey gelmiyor aklıma. Her şeye çok daha kolay kaynak bulabilen devlet televizyonunun dahi sakatlar için hayati denilebilecek bir uygulamada bu denli pıntılaşmasına anlam veremedim doğrusu. Hadi kalın sağlıcakla...

6. BEYAZ BASTON VE ERİŞİLEBİLİRLİK FESTİVALİNDEN İZLENİMLER 2

6. Beyaz Baston ve Erişilebilirlik Festivali Gönüllüleri

Sayı: 70, Aralık 2019

Daha önce çok fazla görme engelli arkadaşım olmamıştı. O insanların engeline, “şişmanlık, zayıflık” gibi bir özellik değilmiş gibi davranılmasının çok yanlış olduğunu daha önceden de düşünüyordum fakat festivalde bunun daha çok farkına vardım ve herkes için engelsiz bir hayatın mümkün olduğunu ve herkesin de bunun için elini taşın altına koymas gerektiğini düşünmeye başladım. Çünkü festivalde görev aldığım ilk dakikalardan itibaren çok farklı duygular hissettim.

Beyaz Baston Festivali, daha önceki yıllarda da ilgimi çekmiş ve birkaçını ziyaret etmiştim ancak bu yılki festivalin benim için ayrı bir yeri vardı çünkü artık daha ciddi bir aktivasyon hissi içindeydim ve bu sefer daha ayrı bir farkındalıkla festival alanını gezdim. İlk olarak stantlardaki ve alandaki kalabalık çok hoşuma gitti ve farkındalığın artması için etkinlikler gördüğüme çok sevindim. Tıbbi aletler ve eğitim alanında bulunduğum için kabartmalı Türkiye ve Dünya haritaları çok hoşuma gitti. Diğer yandan katılımın, diğer yıllara nazaran daha fazla olduğunu kendi nazarımda fark ettim. Bu ve benzeri festival ve etkinliklerle farkındalığın artacağı, sınıflandırma ve sınırlandırmanın ortadan kalkacağı umundayım.

Festivalde Cuma günü Bilişim Standı'nda görevliydim ve o gün tam olarak tüm etkinlikleri izleme imkânım oldu. O gün olan etkinliklerden beni en çok etkileyeni, yürüyüş ve o sırada söylenen sloganlar oldu çünkü çok güzel bir kalabalık gördüm ve ayrıca çok fazla bir heyecan ve motivasyon hissettim. Hayatımda ilk defa böyle bir etkinliğin parçası oldum. Yürüyüş

sırasında bir hanımefendinin koluna girdim ve onunla konuşma fırsatım da oldu. Sonrasında öğrendim ki bu hanımefendi Engin Hoca'nın ablasıymış. Bana hem Engin Hoca'dan hem de yapılan bu festivalden, yürüdüğümüz yol boyunca bahsetmiş oldu. Çok güzel insanlarla tanıştım açıkçası. Bilişim Standı'nda yanımda olan Sarper Hoca, Ali Osman Hoca ve Ayhan Hoca ile o gün çok güzel ve hızlı bir şekilde geçti. Diğer stantları da gezme imkânım oldu ve asla aklıma gelmeyecek fikirlerle karşılaştım. Haritalardan, masal kitaplarına, hatta havlulara kadar engelsiz bir şekilde erişebilmek düşünceyi beni çok etkiledi. Şunu fark ettim ki, gerçekten istediğimiz ve uğraştığımız zaman eşit, erişilebilir ve engelsiz yaşamamıza hiçbir engel yokmuş. Günümüz teknolojiyle çok da güzel işler başarılabilir. Bu festivali etkili kılan şey, bu engellemelere maruz kalmış ve bu zamana kadar çoğu şeyde engellendiklerini hissedip bunlara çözüm bulmaya çalışan insanlarla beraber olmaktır. Göremeyen bir insanın yaşadıklarını ve hissettiklerini, o kişiden dinlemek ile bunun farkında olsa bile, örneğin körlük hakkında konuşan gören bir insanın söylediklerini dinlemek aynı etkiyi ve sesi elbette yaratamaz. Orada bulunan her insan, yaptıkları ve başardıkları işlerle beni çok etkiledi. Eşit, erişilebilir ve engelsiz bir hayat ne demek, bunun daha çok farkına vardım. Sloganımızda da olduğu gibi, "Ne sınıflandır ne sınırlandır."

Festivalin sosyal medya ve fotoğraf bölümünde görevliydim. Görevimiz Cuma günü, tüm gün şeklinde başladı. Doğrusu başta bu kadar yorulacağımı hiç tahmin edemezdim fakat işin içindeyken, atmosferden gelen ruh ile neredeyse hiç oturmamak. Bütün stantları tek tek gezdik ve ellemediğimiz, öğrenmeye çalışmadığımız tek bir ürün, içinde bulunmadığımız tek bir aktivite kalmadı. Braille baskı, dokuma havlular, QR kodlu müzik aletleri, uygulamalı spor standı, Eş Pedal Standı'ndaki bisikletler, haritalar, Oyun Standı'ndaki tavla, satranç, yürüyüşler, sloganlar vb. insanı öyle bir havaya sokuyor ki, algınız bir anda değişiyor. Beni gerçekten en çok etkileyen; insanlar, ürünler değil de, söylenenler, yapılmaya çalışılanlar oldu. Bence festivalin vermeye çalıştığı mesaj, oldukça netti. Hak iddia ediyorlardı. Hayatın her alanında yer edinmek; tek başına ve özgürce yer edinme çabasını bana çok geçirdiler. Tek başına ayakta zaten kalabiliyorlardı ama bunu ispatlama çabası, bakabilen ama göremeyen gözlere bunu anlatmaya çalışmaları bende bir uyanışa neden oldu. Kendimi çok onların yanında hissettim. Bu açıdan kesinlikle bütünleştirici bir festival olduğunu düşünüyorum. Gurur duymama gerek yokken,

aslında farkındayım ama bir anne gururu vardı üstümde, içimden “Aferin, böyle devam edin.” sloganları dökülüyordu. Zaten ilk yürüyüş bittikten sonra hemen kolları sıvayıp neleri daha iyi yaparız diye Adenya ile uğraşmaya başladık. Kendimi bir komünde çalışıyor gibi hissediyordum ve nedense aşırı güvendeydim. O gün devam ettikçe, kendimce büyüdükçe büyüdüm. Bir şeyleri yaptıkça ve birlikte çalıştığımız Çağrı Artan’ın, “Aferin kızlar.” lafını her deyişinden sonra, bir işe yaradığımı hissediyordum. Arkadaşımın da aynı şekilde hissettiğine emindim. Gün bitiminde neredeyse yürüyemiyorduk ama tatlı tatlı oturduk. Manzarayı seyrettik. Kendimize bir kahve aldık, öyle uzun uzun manzarayı seyrettik, atmosferin bizi yakaladığı netti! Günün sonunda ve aslında halen de beni düşündüren tek bir konu var; o da, teknolojiden yararlanamayan görme engelli bireyler ne yapıyor ya da yapacak? Bu soruyu, dersin bitimine doğru cevaplandırabilmeyi çok istiyorum. Festivalde aldığım görev için, bu fırsatı sağladığınız için de teşekkür ederim.